GİRİŞ ile TERCÜME : TEOMAN DURALI

GILGAMIŞ DESTANI

ÇANTAY KİTABEVİ

GİRİŞ ile TERCÜME: TEOMAN DURALI

GILGAMIŞ DESTANI

ÇANTAY KİTABEVİ

ÇANTAY KİTABEVİ
Büyük Reşit Paşa Cad. No: 44/C
34470 Laleli - İSTANBUL
Tel: (0212) 513 79 68 - 522 74 45 - 526 90 45
Fax: 528 58 51

İÇİNDEKİLER

		Sayfa
GİRİŞ	.....	5
GILGAMIŞ DESTANI	.....	15
ADLAR DİZİNİ	.....	75
KAYNAKLAR	.....	83
HARİTA	.....	88

GİRİŞ

Tarihin iki belirleyici **medeniyet**ler (1) **topluluğ**undan **Batı —İlkçağ Akdeniz, Eskiçağ Ege, Ortaçağ Yahudî-Hırıstıyan, İslâm** ve nihâyet **Yeniçağ dindışı Avrupa—medeniyetleri topluluğu,** asıl kaynağını M.Ö. beşinci yahut dördüncü binin **Mesopotamya**sında (2) bulmuştur. Mesopotamyanın da, bildiğimiz kadarıyla, ilk medeniyet merkezi **Sümer** ülkesiydi. Bölgenin güney doğusundaki, İranın güneyi boyunca uzanan Zağros dağları ile Basra körfezi arasında sıkışmış kalmış ve Dicle ile Fıratın da Anadolunun yüksek ovalarından sürükleyip getirdiği tortullarla verimlenmiş bu güzel topraklar, muhtemelen Orta Asyadan hareket edip Hint denizi üzerinden çıkagelmiş Sümerlilere yurd olmuştur.

Binlerce yıldır sürdürülmüş konar-göçer alışkanlığından yerleşik hayata geçen bu kavim, gerçek anlamda, üretimde bulunmağa başlamıştır. Doğadan alınan hammaddelerden hareketle ortada bulunmayan yepyeni malzemeleri meydana getirme işlemine **üretim** diyoruz. Yerleşik hayata geçinceye değin dar anlamda üretim etkinliğinden söz açılamaz. Önceleri zorunlu ihtiyâçları karşılama yönüne gidilirdi. Yerleşen,

yurd edinen insan, gittikçe daha fazla kalem mala ihtiyâç duyar olmuştur. Bu yepyeni, artık doğal ve zorunlu olmayan ihtiyâçlar "lüks"tür. Bunların hepsini belirli bir toplumun karşılaması imkânsızlaşır. Bundan dolayı toplumlar, belli üretim dallarında uzmanlaşmağa; üretmedikleri ihtiyâç maddelerini ise, bunları üretenlerden sağlayarak gidermek amacıyla alışveriş etkinliğine yönelmişlerdir. Alışveriş için gereksinilen malı karşılayacak ham yahut mamul maddeyi meydana getirmek gerekir. Gereksinilen ve ona karşılık oluşturacak malların değiştokuşunun gerçekleştirildiği *pazar* yerleri böylece ortaya çıktı. Zamanla bunların dolayında yerleşildi. Pazar yeri, yerleşim ile savunma ve git gide zanaat ile yönetim merkezi hâline geldi.

Yerleşen, tarıma geçip zanaatla uğraşmağa koyulan; sonuçta üreten, öyleki ihtiyâç fazlası üreten, dolayısıyla da "artık ürün" ortaya koyup bunu ticâret yoluyla değerlendiren güney Mesopotamyadaki insanların toplum yapısı böylelikle görülmedik raddede karmaşıklaşmıştır. Yaşamak için zorunlu olan etkinlikler geniş aile yahut boy çerçevesinde yürütülürken, bundan böyle bunlar ihtiyâcı karşılayamaz olmuştur. Bu yeni doğan iktisâd etkinlikleriyle uğraşan insanlar yetişmeğe başlamıştır. Böylelikle özelleşme, uzmanlaşma ve mülkîyet eğilimleri başgöstermiştir. Rençberlik, zanaatkârlık, askerlik, rahiplik, hekimlik çeşidinden meslekler ile meslek öbekleri ortaya çıkmıştır. Bunların yanı sıra, çok özel ve yeni bir meslek, önceleri rahiplikle iç içe görülen bilgelikti. İnsanı ve doğayı yönettiğine inanılmış aşkın güçlerle —manevî âlemle— bağlantı hâlinde bulundukları düşünülen rahipler, gündelik olanların ötesine uzanan dertlere, meselelere de el atmışlardır. Bunların hâllinde artık doğrudan doğruya geleneklere, göreneklere bağlı kalmadan düşünceler öne sürmüşlerdir. Böylece **felsefe-bilimin** öncüsü sayılan **bilgelik** dediğimiz geleneğin ortaya çıktığı görül-

müştür. Efsânelerin tümüyle hüküm sürdüğü çağlarda Mesopotamyanın güneyinde uzun vadeli, bağımsızca düşünme tutumunun filizlendiği yepyeni bir dönem tarihe damgasını basmıştır.

Eski tarz yekpâre toplum yapısından meslek ile gelir farklılıklarını yansıtan ve git gide çekirdek aileden kurulu yeni topluma geçildikçe böylesine karmaşıklaşan dokunun parçaları arasında işbirliği ile düzeni sağlayacak belirli bir zümrenin ortaya çıktığı görülür: Değişik seviyedeki yöneticiler. Bunların en üstünde bulunan hükümdar ise, genellikle bilgedir. Az önce de belirtildiği üzere, tek tek kişilerin gündelik dertlerinden çok, geçmişten çıkarılmış derslerin ışığında gelecekte doğabilecek sorunların tahmini ve bunlara çözüm getirmek işine eğilen bilge, gök cisimlerinin hareketlerini gözlemleyip hesaplamaktan tutun da ahlâka, iktisâd ile siyâsete varana dek devrinin insanını uzaktan, yakından ilgilendiren konularla haşır neşir olmuştur. Ama bunların arasından özellikle Bilgenin başta gelen ödevi ise, yöneticilik ile öğreticilikti. Maddî ve manevî seviyesi ne olursa olsun farklı bireylerin yarattığı yahut yaratabileceği güçlüklerin arasından yol yordam göstererek işleri yürütmek demek olan bilge yöneticilik için kaçınılmaz şart, kişinin gerek kendi ömründe gerekse başkalarınınkisinde olup bitmiş olaylar üstünde düşünüp geleceğe yönelik sonuçlar çıkarmasıdır. Ardından da yeniden yetişen bireylere edinilmiş hayat tecrübeleri ile bilgileri iletmek sanatı anlamına gelen eğitim ile öğretimdir. Edinilmiş tecrübelerin, yaşlılardan gençlere ağızdan kulağa aktarılması, **yatay bildirişim**dir. Bu da artık kurumlarla donanmış, dolayısıyla da karmaşıklaşmış toplumun ihtiyâçlarını karşılamaz olmuştur. Söz uçucudur; kaybolur gider. Sözlü geleneğe dayalı yatay bildirişimle kurum cinsinden kalıcı yapılar oluşturulamaz. Oysa en üstün seviyede kurumlaşmışlık anlamında devlet, başka bir deyişle,

"medine" olma aşamasına ulaşmış bir toplum, yeni bir bildirişim aracını gerekser. Bu araç da, **yazı** olarak tanıdığımız biçimiyle M.Ö. Dördüncü binde (3250) Sümerlilerin bağrından çıkmıştır. Bu yolla Sümerliler, tarihi başlatan kavim olma ünvân ile şerefine sâhiptir (3).

Sembollerden kurulu işâretler düzeni olan yazı ve yazılı edebiyat yoluyla geçmişten edinilmiş değerlerin, geleceğe çarpıtılmaksızın aktarılması mümkün olmuştur. İstikrârsız yatay bildirişimden insanlık, değerlerin nesilden nesle iletimini olabilir kılacak **dikey bildirişime** (4), tarihi başlatan Sümerliler sâyesinde geçmiştir.

Üretilen değerlerin nesilden nesle aktarılmasında yazı kadar önemli bir başka etken, eğitim ile öğretim olduğundan daha önce söz etmiştik. Devletleşmemiş, bundan da öte, medenîleşmemiş kültürlerde karşılaştığımızın tersine, bu evreye erişmiş olanlarda özellikle öğretim resmîleşmiş ve kurumlaşmış bir uğraşı olarak görünüme çıkar. Resmî kurum çerçevesinde öğretim, kişidışı (impersonel, non-personel) bir merci olan devlet tarafından belli bir mekânda, belirli kişilere icrâ ettirilir. Bu belli mekâna **okul,** belirli kişiye de **öğretmen** diyoruz.

İmdi, devlet ile medeniyet kuran, yazıyı icâd edip geliştiren Sümerliler, bugün anladığımız biçimde öğretimi de ilk başlatanlardandırlar. Fransız dinadamı ve arkeologu André Parrot (1901-1980) Fırat kenarındaki Mari'de giriştiği kazıda "okul" anlamına gelen "levhalar evi"nde tuğladan yapılmış okul sıraları ile hayvan, çiçek, taş, şehir adları ile dilbilgisi kurallarını içeren levhaları 1935de toprak altından çıkardı. Bunları ilkokul birinci sınıf öğrencileri yazmış, ezberlemiş ve terennüm etmiş olmalılar. İkinci sınıftakiler ise, yazmağı, okumağı sürdürmüş, ayrıca hesab etmeği öğrenmişlerdir. Sonraki yıllarda en başarılı olanların ise, doğa bil-

gileriyle, astronomiyle ve geometri biçimleriyle uğraşmağa koyulduklarını anlıyoruz.

Höyüklerden ortaya çıkarılmış levhaların çoğu, öğrencilerin ev ödevleriyle ilgilidir. İşte, bu levhalardan birine göz attığımızda şu ilginç manzarayla karşılaşıyoruz:

- "Levhalar evinin oğlu (öğrenci), uzun süredir nereye gidiyorsun?

- Levhalar evine (okula) gidiyorum.

- Levhalar evinde ne yaptın?

- Levhamı okudum; yemeğimi yedim. Levhamı hazırlayıp üzerine işâretleri koydum. Levhalar evi (okul) kapandığında evime döndüm. Babama dersimi tekrarladım. O da levhamı okuyup bundan memnun kaldı. Sabahları erkenden kalkarım.

Anneme bakıp 'kahvealtımı veriver; levhalar evine gideceğim' dedim.

Annem fırından çıkardığı iki somun ekmeği bana verdi. Gözleri önünde susuzluğumu giderdim.

- 'Bana yemeğimi ver!' dedim.

Levhalar evinde gözetmen benden levhamı okumamı istedi.

Korktum; kalbim fenâ hâlde atmağa başladı. Doğru okuyamadım.

Bundan sonra da levhamı o okudu. Öfkeye kapıldı. Beni dövdü."

Öğrencimiz, anlaşılan, yollarda epeyi vakit kaybetmiş olmalı. Öğretmeniyse, babasından dahî daha sertmiş!

Öğrenciler, şafaktan guruba okuldaydılar. Bu durum ise,

ergenlik çağına değin böyle sürerdi. Kızlara gelince; onların da, daha ileriki devirlerde Babiller ile Asurlularda olduğu üzere, okula gönderilip gönderilmediğine ilişkin bilgilerden yoksunuz. Aynı şekilde tatil yapılıp yapılmadığını da bilmiyoruz. Bununla birlikte, yıl sonunda okulun kapandığını ve başarı durumuna göre ödül karşılığında babanın, öğretmene teşekkür ettiğini gösteren şu ilgi çekici metne göz atalım:

"Çocuğuma ayakta durmasına yardım ediyor, onu bilgiyle tanıştırıyorsun; levhalara yazma sanatının inceliklerini öğretiyorsun. Ayrıca hesap yapmanın kurallarını da ona gösterdin..."

Baba, minnetinin ifâdesi olarak öğretmene zeytinyağı, elbise ile yüzük hediye eder (5).

Düşünün bir kere: Aramızda kırk yüzyıllık bir zaman dilimi yatmasına rağmen, metinlerde dile gelen ve getirilen anneyle, babayla, öğrenciyle ve öğretmenle ne kadar da yakın bir duygudaşlık içerisindeyiz. Sanki yerimizi yurdumuzu paylaştığımız çağdaşımızlar; eşimiz, yârimiz yârânımızlar.

M.Ö. İki binlerde komşularınca varlığına son verilen Sümerlilerin en önemli edebî başarısı, bütün benzerlerinde olduğu üzere, ilkin sözlü gelenek şeklinde sürüp gelmiş Gılgamış destanı, Üçüncü binde yazıya Tarihin bu en eski yazılı edebiyat başarısının yakın çağdaki izlerine ilk kez Asurbanipal'ın (669-631) kütüphânesinin öreninden 1875de çıkarılan levhalarda rastgelinmiştir. Başta Babilce tercümesiyle karşılaşılan Gılgamış ortaya çıkartılıp Fransızcaya tercüme edilmiştir. Öte yandan, İngilizlerin 1830lara değin geri götürebileceğimiz kazı ve derleme etkinliklerinin semeresi, eserin, bir yüzyıl sonra Campbell Thompson tarafından yapılmış İngilizceye tercümesiyle alınabilmiştir. Destanın Almanca tercümesiyse, A.Schott ile W.Soden'e aid olup 1934de basılmıştır.

İlkçağ Akdeniz medeniyetlerini derinden, öyleki Eskiçağ Ege medeniyetini de dolaylı olarak etkilemiş söz konusu destan, Sümer kentlerinden (şehir devletlerinden) Uruk hükümdarı Gılgamış'ın, halkının yararına devlere (kötülüklere) ve ölümlülüğe verdiği çetin mücâdelenin hikâyesidir. Onun, en eski devir efsâneler ile destanlardan belirgin farkı, evrenin ve insanlığın doğuşu gibi son derece soyut ve genel konulardan çok, sonluluk yahut ölüm olayıyla karşı karşıya kalan insan bireyinin güçsüzlüğü ile açmazını; bu olayın insanda yarattığı aşk, ihtirâs, fedakârlık, sadâkat, dostluk, ihânet, kaçış ve yiğitlik çeşidinden duygu durumlarını çarpıcı biçimde işlemesidir.

Bizi insanlığımızdan utandıran zalimlikler tarih boyunca nasıl vuku bulmuşsa, yine bizi "insan olarak doğduğumdan nice gururlansam azdır" dedirten büyük başarıların, yüce değerlerin varlığı da inkâr kabul etmez. İşte bunların en eskilerinden biri de "Gılgamış Destanı"dır. En eski devirlerden beri ortaya koyulagelen bu muazzam aşamalar, günümüzde insana dünyasını aşıp fezâya yelken açması gibi inanılmaz işi başarmasını sağlamışlardır.

Teoman Duralı, Istanbul, Ağustos 1992

ELDEKİ METİNLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

"Gılgamış Destanı"nın elinizdeki metnin N.K. Sandars, doğrudan doğruya çivi yazısından hareketle İngilizceye tercüme etmemiştir. Buna karşılık o, bu işde Şikago Üniversitesi Şarkıyat Merkezinden Alexander Heidel'in "Gilgamesh Epic and Old Testament Paralles" ("Gılgamış Destanı ve Tevratla Ortak Yanları")na (II. baskı: 1949); E.A. Speiser ile J.B. Pritchard'ın "Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament" ("İlkçağ Batı Asyasından kalma Tevrat Metinleri")ne (II. baskı:1955); Campbell Thompson'un 1928 ile 1930da yayımlanan "heksametre" ölçüsüyle yaptığı tercüme ile S.N. Kramer'in "Ancient Near Eastern Texts" ("İlkçağ Batı Asyasından Metinler") dergisinde basılmış çalışması ile "From the Tablets of Sumer" (Sümer Levhalarından", 1958) başlıklı kitabında çıkmış tercümelere dayanmıştır (6).

EKLER ile KAYNAKLAR

(1)

Medine, *şehir,* bundan da öte *devlet* demektir. **Medeniyet** de şu durumda *şehirleşmişlik, devletleşmişlik* seviyesindeki kültür anlamına gelir. Kimi benzer medeniyetler, bir **medeniyetler topluluğunu** oluşturur. Bunlardan biri **Doğu —İlkçağ Çin, Hint** ile **İslâmöncesi İran** medeniyetleri— öbürüsü de **Batı** medeniyetleri topluluğudur.

Bir süredir kullanılmakla birlikte, kökü kökeni tamamıyla belirsiz ve anlam içeriği son derece bulanık *uygarlık*ın yerine, aslı esası bilinen, belirli anlam içeriğine sâhip, yerleşik bir terim olan **medeniyeti** her zaman tercihe değer görüyoruz.

(2)

Mesopotamya, Yunancada "ara" demek olan "mesos" ile "ırmak" anlamına gelen "potamos" sözlerinden kurulu bölge adıdır. Öyleyse Türkçedeki tam karşılığı, "ırmaklar arasındaki ülke"dir. İki büyük ırmak arasında kalmış adayı andırdığından, Mesopotamyaya Arapçada "ada" anlamına gelen "el-Cezire" denmiştir.

(3)

Bkz: Samuel Noah Kremer: "TARİH SUMERDE BAŞLAR", Türkçesi: Muazzez İlmiye Çığ; T.T.K., Ankara, 90.

(4)

Bkz: Teoman Duralı: **"Canlı ve Kültür (Bio Kültür) Sorunlarını Araştırma Alanı BİYOLOJİ FELSEFESİ"**, 216. ile 217. sayfalar; Akçağ, Ankara,1992.

(5)

Bkz: Léon Thoorens: "PANORAMA des LITERATURES", I. Cilt: "Mésopotamie, Egypte, Palestine, Perse, Grèce", 31. ile 32. sayfalar; Editions de Gérard, Paris,1966.

(6)

"GILGAMIŞ DESTANI", İngilizceden Türkçeye tercüme: Sevim Kutlu - Teoman Duralı, sayfalar: 7-62; Hürriyet, İstanbul,1973.

KRAL GILGAMIŞ URUK'TA

Gılgamış'ın yapıp ettiklerini yeryüzünün her yanına duyuracağım. O, her şeyi bilen kişiydi. Yeryüzünün ülkelerini tanıyan kraldı. Bilgeydi. Sırları görürdü. Gizli şeylerle tanışıktı. Bize tufandan önceki günleri hikâye eden oydu. Uzun bir yolculuğa çıktı. Çalışmaktan, didinmekten bezdi ve yorgun düştü. Döndükten sonra dinlendi ve hikâyenin tümünü bir taşın üzerine kazıdı.

Tanrılar, Gılgamış'a kusursuz bir vucut ihsân ettiler. Görkemli güneş, Şamaş, ona güzeliği armağan etti. Fırtına tanrısı Adad'ın ona lutfu, yüreklilikti. Yüce tanrılar, koskoca delişmen bir boğa gibi gözleri kamaştıran, bütün öteki varlıkları aşan kusursuz bir güzellikle donattılar onu; üçte ikisini tanrı, üçte birini insan kıldılar.

O, Uruk'un çevresine kocaman bir sur örüp hem gökyüzü tanrısı Anu'ya hem de aşk tanrıçası İştar'a kutsanmış Eanna tapınağını kurdu. Bugün de bir bakıver sözü edilen tapınağa. Geniş silmenin uzandığı dış duvarın, bakırı andırırcasına parladığını görürsün o vakit. İç duvara gelince; o, eşsizdir. Tapınağın eşiğine de bir dokunuver; o da eski çağlardan kalmadır. Kendisine, gelecek günlerin hiçbir kralının, hiçbir yaşayan insanın erişemeyeceği; sevginin de savaşın da ecesi olan *İştar*ımızın konutu Eanna'ya yaklaş. Uruk'u çevreleyen sura tırman. Üzerinde yürü git. Temelin bulunduğu sete bir

göz at, bir de, surların nasıl örülmüş olduklarını gör, haydi! Tuğladan yapılmamış mı, sağlam değilmiydi? Bunun temelini yedi bilge atmıştı.

ENKİDU'NUN ORTAYA ÇIKIŞI

Gılgamış, aldı başını, açıldı yeryüzünün dört bir yanına. Ama, Uruk'a gelinceye dek, silâhlarına karşı koyabilecek kimseye rastlamadı. Uruk'ta ise, herkes, evinde, dört duvarının arasında Gılgamış'a verip veriştirdi: "Eğlenceleriyle Gılgamış, tehlike çanlarını çalar oldu. Takındığı kibirli tavrın sonu sınırı kalmadı artık. Babalar, evlâtsız bırakılıyorlar. Gılgamış, bütün oğulları, küçük çocukları bile topluyor. Oysa, kral dediğin, halkının çobanı olmalı. Gılgamış'ın şehveti, ortalıkta ne sevgilisine bir kızoğlankız, ne savaşçının kızını ne de soylunun karısını bırakıyor. Bununla birlikte, o, yine de bilgeliğiyle, yakışıklılığıyla, azimliliğiyle bu kentin çobanıdır."

Tanrılar, Uruk ahalisinin bu yakınmasını işittiler. Göğün tanrıları, Uruk'un efendisi ve tanrısı Anu'ya seslendiler: "Bir tanrıça onu yabanî boğa kadar güçlü kılıp kimsenin, ona silâhıyla karşı çıkamamasını sağlamıştır. Hiçbir oğul babasının yanında kalamaz oldu. Gılgamış, bütün oğullara el koyuyor da ondan. Peki, halkının çobanı olan, halkının kralı olan bu mu? Şehvetiyle Gılgamış, ortalıkta ne sevgilisine bir kızoğlankız, ne savaşçının kızını, ne de soylunun karısını bırakıyor". Anu'ya içlerini döktükten sonra, tanrılar, yaratmanın tanrıçası Aruru'ya seslendiler: "Onu yapan sensin, Ey Aruru.

Şimdi de öyle birini yarat ki, ona denk düşsün. Onun yansısı, öbür yarısı olsun; coşkun gönle karşı coşkun bir gönül çıksın. Varsın birbirleriyle çekişip dursunlar. Yeter ki, Uruk'a huzur versinler."

Böylelikle, Tanrıça, zihninde, gökyüzü olan Anu'nun maddesinden bir şekil oluşturdu. Elini suya daldırıp bir tutam çamur çıkardı. Çamuru da çöle düşürdü. Soylu Enkidu böylece yaratıldı. Savaş tanrısı, Ninurta'nın kendisinde bulunan erdem, Enkidu'ya geçti. Enkidu, sağlam bedenli ve bir kadınınkini andırır uzun saçlıydı. Buğday tanrıçası Nisaba'nınki gibi, dalgalıydı saçı. Vucudu, tıpkı davarların tanrısı Samukan'ınki gibi, kıvır kıvır tüylerle kaplıydı. O, insanoğlunun masûmuydu. Ekili topraklardan haberi yoktu.

Enkidu, dağlarda ceylânlarla otlayıp yabanî hayvanlarla su başlarına iniyordu. Av hayvanı sürülerinin toplandığı su başlarından hoşlanırdı. Ama günlerden birinde, yabanî hayvanların topraklarına dalan bir tuzakçı, Enkidu'yla su başında yüz yüze geldi. Üç gün üst üste Enkidu, tuzakçıyla karşılaştı. Tuzakçıysa, korkudan dona kaldı. Ardından, avını yüklenip evine döndü. Dehşetten dilini yutmuş, kendini kaybetmişti. Yüzü, uzun bir yolculuktan döneninkisine benzeyiverdi. Başından geçeni babasına korkuyla karışık hayranlık taşıyan şu sözlerle anlattı: "Baba, başka hiç kimseye benzemeyen, dağlardan kopup gelmiş bir adam var. O, yeryüzünün en güçlüsüdür; sanki gökten inme ölümsüz kişi. O, dağlarda yabanî hayvanlarla gezinip ot yiyor. Sonra, senin topraklarında dolanıp kuyulara dadanıyor. korkuyorum. Bu yüzden de yanına gitmekten sakınıyorum. Kazdığım çukurları dolduruyor. Avlanmak üzere kurduğum tuzakları bozuyor. Hayvanların kaçmalarına yardımcı olduğundan, onlar da şimdi, parmaklarımın arasından kayıp gidiyor."

Babası ağzını açıp avcıya şöyle dedi: "Oğlum, Gılgamış,

Uruk'ta yaşıyor. Onu daha kimse alt edemedi. O, gökteki yıldız kadar güçlüdür. Uruk'a var git. Gılgamış'ı bul. Ona, bu yabanî adamın gücünü mübâlağ ederek anlat. Sana aşk tapınağından bir yosma vermesini iste. Sonra, bu kadınla döner gelirsin. Getireceğin kadının dişiliği, buradaki bu yanabî adamı pes ettirir. O, gelecek sefere su içmek üzere yine pınar başına indiğinde kadın, orada çırılçıplak bulunacak. Kadının, yaklaşması için kendisine işâret ettiğini görünce, gidip kollarının arasına alıverecek. İşte, ondan sonra da yabanî hayvanlar, onu reddedecekler".

Tuzakçı, böylelikle Uruk'a varmak üzere, yola koyuldu. Uruk'a varıp şöyle dedi Gılgamış'a: "Hiç başkasına benzemeyen bir er kişi, şimdilerde otlaklarda dolaşır oldu. Gökteki yıldız kadar güçlüdür. Çekiniyorum ona yaklaşmaktan. Yabanî av hayvanlarının kaçmalarına yardım ediyor. Çukurlarımı doldurup kurduğum tuzakları bozuyor". "Tuzakçı" dedi Gılgamış, "yanına bir yosma alıp geldiğin yere dön. Kadın, pınar başında soyunsun. Kadının, işâret ettiğini görünce, gelip onu kolları arasına alıverecek. O vakit de yabanî av hayvanlarınca reddedilecektir."

Böylece tuzakçı, yosmayı da yanına alıp döndü. Üç günlük yolculuğun ardından pınar başına varıp oturdular. Yosma ile tuzakçı, yüz yüze oturup av hayvanlarını beklemeğe koyuldular. Birinci ve ikinci günler, ikisi de bekledi durdu. Buna karşılık, üçüncü gün sürüler göründü. Suya iniyorlardı. Yanlarında Enkidu da vardı. Su, ovanın küçük yabanî yaratıklarını mutlandırdı. Onlarla birlikte, dağlarda doğan, ceylânlarla otlayan Enkidu da suyu görünce, kıvanç duydu. Yosma, gördü onu, o uçsuz bucaksız dağlardan kopup gelen yabanî adamı. "İşte orada," dedi, tuzakçı; "haydi kadın! göğsünü aç, hiç utanıp çekinme, gecikmeden isteklerini karşıla. Seni çıplak görsün, vucuduna sâhib olsun.

Yanına yaklaşınca soyun dökün, yat onunla. Göster şu yabanî adama sendeki dişilik sanatını. Göster ki, dişiliğinin etkisinde kalıp da sana aşk dolu sözleri fısıldadığında dağlarda hayatını paylaşan yabanî hayvanlar onu reddetsinler".

Yosma, yabanî adamı koynuna almaktan utanmadı. Soyunup adamın isteklerini karşıladı. Adam, kadının üzerine çıktığında, kadın da ona dişilik sanatını göstermeğe koyuldu. Altı gün, yedi gece birlikte yattılar. Enkidu, dağlardaki yuvasını unutmuştu çünkü. Aşka doyduktan sonra, yeniden yabanî hayvanların yolunu tuttu. Ceylânlar, onu görür görmez fırlayıp kaçıverdiler. Yabanî yaratıkların gözlerine ilişir ilişmez, bu kez de onlar, kaçmağa başladılar. Onları izlemek istedi. Ama sanki bağlanmıştı, bedenini bir türlü doğrultamıyordu. Koşmağa yeltendiğinde de dizlerinin tutmadığını anladı. Hızı kesilmiş, çevikliği kalmamıştı. Yabanî hayvanlardan hiçbiri, Enkidu'nun yanında değildi artık. Enkidu güçsüz düşmüştü. Çünkü kafasında bilgeliği, gönlünde de insana mahsus duyguları taşıyordu. İşte bu nedenle, gitti, kadının ayakları dibine oturdu. Onun söylediklerini dikkatle dinledi. Kadın, şöyle dedi ona: "Sen, Enkidu, bilgesin. Tanrıya benzedin artık. Niçin yabanî hayvanlarla dağlarda, tepelerde öyle başıboş koşturmak için yanıp tutuşuyorsun? Gel, benimle! Gel seni, yıkılmaz duvarlı Uruk kentine, aşkın ve göğün, Anu'nun ve İştar'ın kutsanmış tapınağına götüreyim. Bir yaban boğası gibi insanların üzerinde hâkimiyetini kurmuş olan çok güçlü Gılgamış yaşar tapınakta."

Kadının söyledikleri, Enkidu'yu sevindirdi. Ruhunu anlayacak birinin, bir dostun özlemini çekiyordu. "Gel kadın! Anu'nun ve İştar'ın evine; Gılgamış'ın, halk'a söz geçirdiği yere, kutsal tapınağa götür beni. Hiç çekinmeden Gılgamış'ı vuruşmağa çağıracağım. Uruk'ta, var gücümle, 'burada en güçlü benim; eski düzeni değiştirmeğe geldim; ben, dağlar-

da doğdum; ben, herkesten daha güçlüyüm, en güçlüyüm', diye haykıracağım,"

"Hadi gidelim," dedi, kadın; "Gılgamış, yüzünü bir görsün. Gılgamış'ı büyük Uruk'un neresinde bulacağımı çok iyi biliyorum. Ey Enkidu, Uruk'ta bütün ahali, debdebeli giysilerle dolaşır. Orada her gün bayram var. Delikanlıları ve genç kızları seyretmek, insanı öylesine gönendiriyor ki.. Nasıl da güzel kokuyorlar! Bu arada, yetişkinler de artık yataklarından kalkmış olurlar. Yaşamasını onca seven sen, Ey Enkidu, sana türlü türlü huyları olan bir adamı, Gılgamış'ı, göstereceğim. Ona iyice baktığında, çevresine erkeklik saçtığını göreceksin. Hem güç hem de olgunluk bakımından bedeni kusursuzdur. Gece gündüz dur durak bilmez. Senden güçlüdür. Artık böbürlenmeği bırak. Görkemli güneş Şamaş, onu kayırmış, göklerin Anu'su da Enlil de bilge Ea da ona derin bir anlama yeteneği bağışlamışlar. Sen daha yabanî ortamından çıkmadan, gelişinin haberini Gılgamış, düşlerinde alacaktır."

Nitekim Gılgamış, bilge tanrılardan olan Ninsun adındaki annesine düşünü anlatmak üzere, yatağından kalktı. "Anne", dedi, "dün gece bir düş gördüm. Sevinçle dolup taşıyordum. Genç yiğitler çevremi almışlar, ben de gökyüzünü dolduran yıldızların altında gecenin içerisine doğru yol alıyordum. İşte o sırada, Anu'nun maddesinden olmuş bir göktaşı, gökten aşağıya kaydı. Yerden kaldırmağı denedim, ama pek ağır çıktı. Çevresine onu görmek amacıyla bütün Uruk ahalisi toplandı. Halk, itişip kakışırken, soylular, onun ayaklarını öpmek için üşüştüler. Beni de bir kadının aşkı gibi kendine çekti. Bana yardım ettiler; ben de kendimi toplayıp onu sırımlara takarak kaldırdım. Sonra da sana getirdim. Sen de onun, erkekkardeşim olduğunu bildirdin."

Sonra, çok sevgili, bilge Ninsun, sözü alıp Gılgamış'a

şöyle dedi: "Kaldırmağı denediğin, ama pek ağır bulduğun, hareket ettirmeği istemene rağmen, kımıldatamadığın, sonunda ayağına dek getirdiğim ve gökten bir göktaşını andırırcasına inen bu yıldızı senin için yaptım; seni dürtmek, uyarmak için. Sen de bir kadına kapılırcasına ona yöneliverdin. O, gerektiğinde arkadaşının yardımına koşan sağlam bir dosttur. Çayırlarda doğup amansız dağlarda yetişen ve Anu'nun maddesinden olan o, yabanî yaratıkların en güçlüsüdür; onu gördüğünde sevineceksin. Bir kadına duyduğun sevgiyi, ona da duyacaksın. O ise, seni hiçbir zaman yüzüstü bırakmayacak. İşte bu, gördüğün düşün anlamıdır".

"Anne, ikinci bir düş daha gördüm", dedi Gılgamış. "Surlarla çevrili Uruk'un sokaklarında bir balta vardı. Biçimi tuhaftı. Çevresine de insanlar üşüşmüştü Onu gördüğümde sevindim. Çok duygulanarak ona doğru yöneldim. Eğildim. Bir kadını severcesine sevdim onu; sonra da belime taktım". Bu düşe, Ninsu'nun karşılığı şöyle oldu: "O düşünü gördüğün konuklarından biri gibi, güçlü olarak ortaya çıkacak. Zor ânlarda arkadaşını kurtaracak yiğit yoldaştır o". Gılgamış, annesine şöyle dedi: "Enlil'den bana bir arkadaş, bir danışman geldi şimdi; ona hem arkadaşlık hem de danışmanlık yapacağım." Böylelikle, Gılgamış düşlerini anlattı. Yosma da tuttu bunları Enkidu'ya iletti.

Kadın, Enkidu'ya, "Sana baktığımda, seni tanrılaşmış görüyorum," dedi ve sözlerini şöyle sürdürdü: "Niçin yabanî hayvanlarla yabanlaşıp yine dağların yolunu tutmak için yanıp tutuşuyorsun? Kalk yerden. Orası bir çobanın yatağıdır". Enkidu, kadının sözlerini dikkatle dinledi. Doğrusu, verdiği öğüt iyiydi. Sonra, kadın, kendi giysisini yırtarak ikiye ayırdı. Yarısıyla Enkidu'yu giydirdi; geri kalan yarısını da kendisine kullandı. Enkidu'yu, çocuk gibi elinden tutarak çobanların çadırına götürdü. Orada bütün çobanlar, onu gör-

mek için çevresini sardılar. Önüne de ekmek koydular. Ne var ki, Enkidu, yalnızca yabanî hayvanların sütünü emebiliyordu. Ne yapacağını yahut ekmeği nasıl yiyeceğini, sert şarabı da nasıl içeceğini şaşırdığından, kekeleyip durdu ve ağzı bir karış açık kaldı. Sonra kadın, "Enkidu, ekmeği ye!" dedi. "Ekmek, hayatın maddesidir. Şarabı iç! Şarap, ülkenin geleneğindendir." Böylece, doyana kadar yedi, sert şaraptan da yedi kâse içti. Bu, ona neşe verdi. Yüreği sevinçle çarpmağa koyuldu. Yüzü de ışıldamağa başladı. Bedenini kaplayan kıvır kıvır tüyleri iyice ovaladı ve güzel kokulu yağlar süründü. İnsanlaşıverdi. Bir de, insanlar gibi giyininçe, güvey'e benzedi. Geceleyin, çobanların güvenliklerini sağlamak üzere arslan avına çıkmak için silâhlandı. Kurtlar ile arslanları yakaladığından, sığırtmaçlar huzur içerisinde yan gelip yatabildiler. Rakipsiz güçlü erkek Enkidu, onların koruyucusuydu artık.

Çobanlarla şen şakrak yaşayıp gidiyordu; ta ki günlerden bir gün gözlerini kaldırıp bir adamın yaklaştığını görünceye değin. "Kadın, şu adamı yakalayıp buraya getir," diye yosmaya buyurdu. "Niçin geldi acaba? Adım bilmek isterim". Kadın da adamı çağırmağa gitti. "Baksana," diye seslendi adama; "bu bezdirici yolculuğunun amacı ne?" Adam, Enkidu'ya dönerek şöyle dedi: "Gılgamış, evlendirme evine girerek, halkı dışarı çıkardı. O, kocaman caddelerin kenti Uruk'ta garip birtakım şeyler yapıyor. Davulun gümbürdemesiyle erkek, kadın, herkes işbaşına koşmaktadır. Kral olan Gılgamış ise, Aşk Ecesiyle evliliği kutlamak üzeredir. Hâlâ, gelinle önce kendisinin kalmasını istiyor. Doğuduğunda, göbekbağı kesildiğinde, tanrıların buyruğu uyarınca, en önce kralın, onun arkasından da kocanın gelmesi gerekir. Ama gelin görün ki, şimdi, davullar, gelinin seçimi için gümbürdemekte, kentin ahalisi de bu durumdan dolayı sızlanmaktadır." Bu sözler üzerine Enkidu'nun beti benzi attı:

"Halkın üzerinde hâkimiyetini sağladığı yere gidip Gılgamış'ı hiç çekinmeden vuruşmaya çağıracağım. Uruk'ta olanca gücümle eski düzeni değiştirmeğe geldim. Çünkü, burada en güçlü olan benim diye haykıracağım," dedi.

Böylece Enkidu, öne geçip büyük adımlarla yola koyuldu. Kadın da onu izledi. Büyük pazar yeri Uruk'a vardı. Yıkılmaz duvarlı Uruk'taki bir sokağın ortasında durdu. Halk, çevresine üşüştü; itişti, kakıştı. Enkidu üzerine de çok söz edildi: "Gılgamış'ın burnundan düşmüş." "Boyu daha kısa." "Kemikleri daha iri". "Yabanî hayvanların sütüyle büyütülen işte bu. En amansız güc onda", denildi. "İşte şimdi, Gılgamış dengini buldu", diye sevinenler çoktu. "Bir tanrı kadar güzel olan bu yiğit, bu büyük kişi Gılgamış'la bile boy ölçüşebilir."

Uruk'taki aşk tanrıçasına uygun gelin döşeği hazırlanmıştı. Gelin, güveyi bekliyordu. Geceleyin Gılgamış sokağa çıkıp eve yönelince onun arkasından Enkidu çıktı ortaya. Sokağın ortasında durup yolu kesti. Güçlü Gılgamış, yavaş yavaş yaklaştı. Enkidu, onu kapıda karşıladı. Ayağını uzatarak, Gılgamışın, eve girmesini önledi. Onun üzerine boğalar gibi birbirlerine girip göğüs göğüse dövüştüler. Kapı pervazlarını kırdılar, duvarları titrettiler. Dövüşe tutuşmuş boğalar gibi soludular. Kapıları darmadağın edip duvarları titrettiler. Gılgamış, ayağını yere sıkı sıkı bastırıp dizini büktü. Ânsızın yaptığı dönüşle Enkidu'yu alaşağı etti. İşte bu durumdayken öfkesi birdenbire geçti. Yere yığıldıktan sonra, Gılgamış'a seslendi: "Şu yeryüzünde senin gibisi yoktur. Ahırdaki yaban öküzü kadar güçlü Ninsun, seni doğuran anneydi; işte şimdi bütün insanlardan daha üstünsün. Gücün, insanınkisini aştığından, Enlil, sana krallık verdi."

O zaman, Enkidu ile Gılgamış, birbirlerine sarıldılar. Böylece arkadaşlıkları onanmış oldu.

ORMAN YOLCULUĞU

Tanrıların atası, dağların Enlil'i, Gılgamış'ın alınyazısını kararlaştırdı. Böylece, Gılgamış, düş gördü, Enkidu da düşü yorumladı: "Düşün anlamı şudur", dedi, Enkidu. "Tanrıların atası, sana krallık verdi. Alınyazın budur. Buna karşılık, ölümsüzlük, alınyazın değildir. Ama bu yüzden sakın canını sıkmayasın yahut tasalanıp kendine eziyet etmeyesin. O, sana insanoğlunun ya yüzkarası ya da umud ışığı olman için imkân tanımış. Sana halk üzerinde örneğine rastlanmayacak hâkimiyet; kaçmanın imkânsız olduğu vuruşmada, geriye dönüşün düşünülemeyeceği akın ve saldırıda zafer kazanma imkânını vermiş. Ne var ki, bu gücü asla kötüye kullanma. Sarayında hizmetinde bulunanlara da Şamaş'ın önünde de adaletle davran."

Enkidu'nun gözleri yaşla, yüreği de kederle doldu. Sonra, acı acı iç çekti. Gılgamışla ikisi göz göze gelince, Gılgamış, "dostum, niye acı acı iç çekersin?" diye sordu. Enkidu da ağzını açıp "güçsüzüm," dedi. "Evet, zayıf düştüm, silâhlarım güçlerini yitirdi, acı acı haykırış boğazımda düğümleniyor, başıboşluk beni eziyor bitiriyor", diye yakındı. O zaman, hükümdar Gılgamış, düşüncelerini Canlılar Ülkesine yöneltti. Sedirler Ülkesini de düşündü. Kulu Enkidu'ya dönerek, şöyle konuştu: "Alınyazımın buyurduğu gibi,

adımı gidip tuğlalara basmadım. Bundan dolayı, sedir kesilen ülkeye yollanacağım. Ünlü kişilerin adlarının yazılı bulunduğu yerde adımı anıtlaştıracağım. Hiç kimsenin adının yazılı olmadığı yerde de tanrılara bir anıt dikeceğim. Ülkede kötülük olduğundan, ormana gidip kötülüğü ortadan kaldıracağız. Çünkü ormanda, 'İrilik' adı altında tanınan canavar ruhlu bir dev, Humbaba yaşıyor." Ama Enkidu acı acı iç çekerek, "yabanî hayvanlarla kırda dolaşırken bir de baktım, karşımda orman!" dedikten sonra, sözlerini şöyle sürdürdü: "Ormanın her bir yöne doğru uzunluğu on fersahtır. Enlil, Humbaba'yı işte bu ormanı korumakla görevlendirip onu yedi adet dehşet saçıcı silâhla donatmıştır. Dolayısıyla Humbaba, etten kemikten yaratılmış varlıklar için korkunçtur. Kükremesi azgın bir fırtınayı, soluğu ise ateşi andırır. Çenesine gelince; o, ölümün ta kendisidir. Sedirleri öylesine korur ki, sözgelişi, altmış fersah uzaktan, ormanda dolaṇan düvenin hışırtısını işitir. O ülkeye girip de köşe bucağını tanımağa kalkışacak biri pek çıkmaz herhâlde. Sana bir tek şunu söyleyeyim: Oraya kim yaklaşmağa kalkarsa, üzerine hemen hâlsizlik çöker. Humbaba'yla başabaş dövüşülemez de ondan. O, büyük bir savaşçı, bir şahmerdandır. Ormanın bekçisi hiçbir vakit uyumaz, Gılgamış."

Gılgamış şöyle karşılık verdi: "Göğe tırmanabilen kimse nerede? Yalnızca tanrılar, görkemli Şamaş'la birlikte bütün çağlar boyunca yaşarlar. Oysa biz insanlara gelince, günlerimiz sayılıdır; uğraşılarımız, yel esintisi kadar gelip geçicidir. Nasıl oluyor da, şimdiden korkuyorsun! Efendin olmama rağmen, önden gideceğim. Sen de güvenle, 'haydi ileri, korkacak hiçbir şey yok!' diye bağırabilirsin. Bu arada ölürsem, arkamda kalıcı bir ad bırakacağım. İnsanlar, hakkımda 'canavar ruhlu Humbaba'yla vuruşurken öldü', diyecekler. Evimde çocuk doğduktan uzun süre sonra hâlâ bunu anlatıp anacaklar." Enkidu, yine sözü alıp Gılgamış'a seslendi: "Ey

hükümdarım, o ülkeye ayak basmak istersen, ilkin yiğit Şamaş'a, Güneş Tanrısına haber ver. Çünkü ülke, onundur. Sedir kesilen ülke, Şamaş'ındır".

Gılgamış yanına lekesiz bir ak oğlak bir de kahverengi olanını aldı. Onları bağrına bastırarak götürdü; güneşin huzuruna çıkardı. Gümüş asâsını eline alarak, sözü görkemli Şamaş'a yöneltti: "O ülkeye gidiyorum, Ey Şamaş, gidiyorum. Ellerimi yalvarmak için açıyorum. Bırak, ruhum da yalvarsın. Beni tutup Uruk'un rıhtımına geri getirmen için yakarsın. Bağışla beni; senden dileğim, beni koruyup falı iyi çıkarmandır." Görkemli Şamaş'ın da karşılığı şu oldu: "Gılgamış, güçlüsün ama Canlılar Ülkesinden sana ne?"

"Ey Şamaş, işit beni, işit beni; Şamaş, sesim sana erişsin, ulaşsın. Burada, bu kentte kişi, dertten ölür, yüreğini kaplayan karamsarlıktan yıkılır gider. Surların üstünden baktığımda, ırmakta akıntıya kapılıp sürüklenen cesetler gördüm. Benim sonum da işte böyle olacak. Böyle olacağını pek iyi bilmekteyim; çünkü, insanların arasında en uzun boylu olan dahî hiçbir zaman göğe erişemeyeceği gibi, en büyük olan da yeryüzünü çepeçevre sarmalayamaz. Bundan ötürü o ülkeye girmek istiyorum: Çünkü, alınyazımın buyruğu olan ödevi, adımı tuğlanın üzerine basma işini henüz yerine getiremedim; gideceğim sedirin kesildiği ülkeye. Adımı, ünlü kişilerinkilerinin yazılı bulunduğu yerde anıtlaştıracağım. Hiç kimsenin adının yazılı olmadığı yerde de tanrılara bir anıt dikeceğim." Gözlerinden yaşlar boşanıverdi. "Humbaba'nın ülkesine varmak için uzun bir yolculuğa çıkmam gerekiyor, ne yazık ki," dedi. Sonra, sözlerine şunları ekledi: "Bu girişim başarılamayacaksa, bunu yerine getirmem için beni niçin böylesine dizginlenmez bir arzuyla kamçılayıp durdun, Şamaş? Bana yardım elini uzatmazsan, bu ödevin altından nasıl kalkacağım? O ülkede ölürsem, kin tutmaksı-

zın öleceğim. Ancak dönersem, o zaman Şamaş'a hem birsürü armağanı hem de övgüyü kapsayacak görkemli bir sunuşda bulunacağım."

Şamaş, böylelikle Gılgamış'ın gözyaşlarından dökülen kurbanları kabul buyurdu; tıpkı acıması bol kişinin insâfa gelmesi gibi. Gılgamış'a güçlü arkadaşlar buldu. Bir annenin oğulları olan bu dostları dağ mağaralarına yerleştirdi. Büyük yelleri de göreve çağırdı: Poyrazı, kasırgayı, fırtınayı, buzlu yelleri, borayı ve kavurucu yelleri... Onlar, tıpkı engerekler, ejderhalar gibi, tıpkı kavurucu ateş, yüreği donduran yılan gibi, tıpkı yerlebir edici subaskını, çakan şimşek gibiydi; Gılgamış dahî bundan ötürü pek sevindi.

Demirci dükkânına gidip şöyle dedi: "Biz onları gözlerken onların da silâhlarımızı dökmelcri konusunda zırhçılara buyruk vereceğim." Böylece zırhçılara buyruk verdiler. Öbür yandan, zanaatkârlar da oturup görüşmeğe başladılar. Ovanın korularına dalıp söğüt ve şimşir tahtası kestiler. Kırk beş okkalık baltayı, her biri, palasıyla birlikte otuz okka ağırlığında kocaman kılıçları (kabzaları hesaba katılırsa, sekiz okka daha eklemek gerekir) onlar için döktüler. Gılgamış için "Yiğitlerin Erki" baltasını da Anşan yayını da yaptılar. Böylece, hem Gılgamış hem de Enkidu silâhlanmış oldular. Taşıdıkları silâhların toplam ağırlığı da yüz elli okkaydı.

Uruk'un pazar yerinde de sokaklarında da halk ile danışmanlar toplanmış bekleşiyorlardı. Kente yedi şimşek kapısından girip pazar yerine vardılar. Orada Gılgamış, bir nutuk çekti. "Hakkında bunca şeyler söylenen ben Gılgamış, yeryüzünün dörtbir yanında adı söylentilere yol açan yaratığı görmeğe gidiyorum. Onu kendi sedir ormanında elc geçirip Uruk'un oğullarının gücünü kuvvetini göstereceğim. Yeryüzünün de her tarafında bunu böyle bilecekler. Dağa tırman-

mak, sediri kesmek, arkamda kalıcı bir ad bırakmak işine kendimi adadım." Büyük çarşısı olan Uruk'un bilge danışmanları ile pîrleri Gılgamış'a şu karşılığı verdiler: "Gılgamış, gençsin, yürekliliğin seni çok uzaklara götürüyor; dikkatli ol! Tasarladığın işin, başına ne gibi sorunlar açacağını bilemezsin. Humbaba, işittiğimiz kadarıyla, ölümlü insanlara benzemezmiş. Silâhları kimsenin karşı çıkamayacağı cinstenmiş. Ormanın büyüklüğü her yönde on bin fersahmış. Onun derinliklerini görmeğe, kendiliğinden kim gider? Humbaba'ya gelince; kükremesi azgın fırtınayı, soluğu ateşi andırır; çenesi de ölümün ta kendisiymiş. Niçin bu işin üstesinden gelmeği bu kadar çok istiyorsun, Gılgamış? Şu şahmerdan Humbaba'yla vuruşmak, eşit bir dövüş olmaz."

Gılgamış, bu sözleri danışmanlardan işitince, arkadaşına bir göz atıp güldü: "Onlara nasıl bir karşılık vereyim? Humbaba'dan korktuğumu, bundan dolayı da geriye kalan günlerimi evde oturarak geçireceğimi mi söyleyeyim?" Bu sözlerden sonra Gılgamış, Enkidu'ya yeniden şunları dedi: "Dostum, gel, Büyük Saraya, Egalmah'a gidip kraliçe Ninsun'un huzuruna çıkalım. Ninsun, derin bilgisi olan bir bilgedir. O, bize izlememiz gereken yol konusunda akıl verecek." El ele tutuşup Egalmah'a doğru yola düzüldüler. Böylece yüce kraliçe Ninsun'a gittiler. Gılgamış yaklaştı, sonra, saraya girip Ninsun'a şöyle dedi: "Ninsun, dinleyecekmisin beni? Uzun bir yolculuğa çıkmam gerek. Humbaba'nın ülkesine varmak üzere bilinmeyen bir yolu geçip denenmemiş bir dövüşe değin; sedir ormanına ulaşıp Şamaş'ın tiksindiği kötülüğü ortadan kaldırıncaya değin, benim için Şamaş'a dua et".

Ninsun. odasına girdi. Kendisine yakışan giysileri giydi.

Göğsünü güzelleştirmek üzere nâdîde taşlarını takındı. Başına da değerli taşlarla bezenmiş süslü tâcını yerleştirdi;

etekleri, yerleri süpürüyordu. Bundan sonra, sarayın çatısında bulunan Güneşin mihrâbına yöneldi. Orada tütsü yaktı. Tütsünün dumanı yükselirken kollarını Şamaş'a doğru kaldırdı: "Ey Şamaş, niçin oğlum Gılgamış'a böyle bir delî gönül verdin? Onu heyecânlandırdın. Şimdi de, Humbaba'nın Ülkesine doğru uzun bir yolculuğa çıkıyor; bilinmeyen bir yolu geçip denenmemiş bir dövüşe girişmek istiyor. Bundan ötürü, yola koyulmasından dönüşüne değin; sedir ormanına varıncaya, Humbaba'yı öldürüp de senin, tiksindiğin kötülüğü ortadan kaldırıncaya değin, onu unutma. Buna karşılık, gün sona erdiğinde Gılgamış'ın her türlü tehlikeden korunması için onu gece bekçisine teslim etmen gerektiğini tan vakti Aya, sana her zaman hatırlatsın." Bunları söyledikten sonra, Gılgamış'ın annesi Ninsun, tütsüyü söndürüp Enkidu'ya şu öğütleri verdi: "Güçlü Enkidu, etimden ve kanımdan değilsin. Ama seni, manevî oğlum olarak kabul ediyorum. Tapınağa getirilip bırakılan, sokağa salınmış kimsesiz çocuklarımdansın. Tapınağa ve kendini büyüten rahibeye hizmet eden kimsesiz bir çocuk gibi, Gılgamış'a hizmet et. Bana tapıp inanan kadınlarım ile rahibelerimin önünde bunu bildiriyorum". Bundan sonra Ninsun, sözünün yerine getirilmesini sağlayacak muskayı Enkidu'nun boynuna asıp "oğlumu sana emânet ediyorum; onu bana sapasağlam geri getir" dedi.

Sonra silâhları getirip onlara altın kınlarından koca koca kılıçları, yayı ve okluğu verdiler. Gılgamış, baltayı aldı; Anşan okluğunu ve yayını omuzuna astı, kılıcı da beline taktı. Böylelikle silâhlanıp yola çıkmağa hazırlandılar. Bu arada bütün halk onların çevrelerinde yığılıp "kente ne vakit döneceksiniz?" diye bir ağızdan sordu. Kentin pîrleri, Gılgamış'ı kutsayıp birtakım konularda uyardılar: "Kendi gücüne çok güvenme. Uyanık ol! İlk vuruşu yapmaktan kaçın. Önden giden yoldaşını koru. Yolu tanıyan iyi kılavuz, arka-

daşına göz kulak ol. Bırak, yolu hep Enkidu göstersin. Çünkü, ormana çıkan yolu iyi bildiği gibi, Humbaba'yı görmüşlüğü de var, dövüşlerde ustalığı da. Bırak, geçitlere de ilkin hep o girsin. Sen onu dikkatlice izle ancak. Bırak Enkidu'yu, arkadaşını korusun, göz kulak olsun yoldaşına; en önemlisi, yolun gizli tehlikelerinden kazasız belâsız geçirip geri getirsin seni. Uruk'un danışmanları ile pîrleri olan biz, kralımızı sana emânet ediyoruz, ey Enkidu; onu bize sağlıcakla geri getir." Yeniden Gılgamış'a dönerek şöyle konuştular: "Şamaş, gönlünüz neyi arzuluyorsa, onu versin, dudaklarınızdan dökülenlerin gerçekleştiklerini gözlerinizle görmenizi sağlasın, tıkanmış geçitleri de ayağınızı basacağınız yolları da önünüze açsın. Dağları size geçit verir kılsın, gece vakti, gecenin dinginliğini versin, koruyucu tanrınız Lugulbanda, zafer için yanınızda yer alsın. Bir çocukla vuruşur gibi kolayca dövüşünüzde zafere ulaşasınız. Yollandığınız Humbaba'nın ırmağında ayaklarınızı yıkayınız. Akşam olduğunda bir kuyu açınız. Hiçbir zaman da su kırbanızda temiz su bulundurmağı ihmâl etmeyiniz. Şamaş'a soğuk su sununuz; Lugulbanda'yı dahî unutmayasınız."

Bundan sonra, Enkidu, söze başlayıp şöyle dedi: "Haydi ileri! Korkulacak bir şey yok. Beni izleyiver; çünkü, Humbaba'nın nerede yaşadığını da hangi yollarda dolaştığını da biliyorum. Bırak, dönüp gitsinler bu danışmanlar. Burada korkulacak bir şey yok." Bunu işiten danışmanlar, yiğidin daha hızla yol alması için onu teşvik ettiler. "Haydi git Gılgamış, yolun açık olsun. Koruyucu tanrın, Uruk'un rıhtımına sağlıcakla geri dönmeni sağlasın."

Yirmi fersahtan sonra oturup azık yediler, otuz fersah daha yol aldıktan sonra, gecelemek üzere konakladılar. Günde elli fersah yürüdüler. Üç günde, bir ay iki haftalık yol aldılar. Ormanın girişine varıncaya dek yedi dağ aştılar.

O vakit Enkidu, Gılgamış'a seslendi: "Ormana girme; ormanın giriş kapısını açtığımda elim gücünü yitirdi." Gılgamış şöyle cevap verdi: "Sevgili arkadaş, bir korkak gibi konuşma. Buraya gelinceye dek başımızdan geçen bütün tehlikelerden sonra dönersek iyi mi ederiz sanıyorsun? Bunca savaşın, bunca çarpışmanın çenberinden geçmiş olan sen, şimdi yanımdan ayrılma; böylelikle ölümden korkmayacaksın. Yanımda kal; güçsüzlüğünün üstesinden geleceksin, ellerin de titremeyecek artık. Arkadaşım, arkada kalmak istemeyecek herhâlde! Hayır, ormanın orta yerine birlikte ineceğiz. Önümüzde, bizi bekleyen dövüşün düşüncesi, seni yüreklendirsin. Ölümü unut; beni izle. Çılgın olma, buna karşılık, eyleminde azimli ol. İki kişi birarada gitti mi, her biri hem kendini hem de yoldaşını savunur. Ölürlerse, o zaman da arkalarında kalıcı bir ad bırakırlar."

Birlikte ormana indikten sonra, yeşil dağa vardılar. Sesleri solukları kesilmiş kımıldamadan duruyorlardı orada; gözlerini ormana dikmiş bakıyorlardı. Sedirin yüksekliğini, ormana giden yolu, Humbaba'nın her zaman dolaştığı yerde, ayak izlerini gördüler. Yol geniş ve rahattı. Tanrıların oturdukları, İştar'ın da tahtının bulunduğu sedirler dağına baktılar. Sedirin iriliği, dağın önünde yükseliyordu; gölgesi tatlı ve dinginlik vericiydi. Çalılarla kaplı dağ yeşile bürünmüştü.

Gılgamış, güneş batmadan önce bir kuyu kazdı. Dağa çıkarak toprağın üzerine lezzetli yemekler serdi. "Tanrılar barınağı, Ey Dağ! Beni gönendirecek bir düş görmemi sağlayın," diye yakardı. Duadan sonra da Enkidu'yla el ele tutuştu; ikisi de bu durumda uyumak üzere yere uzandı. Geceden akıp gelen uyku üstlerini örttü. Gılgamış, düş gördü; gece yarısı uykusu kaçtığında arkadaşına düşünü anlattı. "Enkidu, sen değilsen, kim uyandırdı beni? Arkadaşım, düş

gördüm. Kalk, dağdaki yarığa bak. Tanrıların bana gönderdikleri uyku yarım kaldı. Dostum, nasıl bir düş gördüm, bilsen! Korkunç karmakarışık olaylarla doluydu. Kırlarda bir yabanî boğayı tutmuşum. Göğün tamamı görünmez hâle gelinceye değin çevreyi toza toprağa boğup böğürdü durdu; kolum kanadım düştü, ağzım açık kaldı. Dizimin üstüne düşmüşüm; sonra, biri gelip kırbasındaki suyla beni serinletti, canlandırdı."

"Sevgili arkadaşım," dedi Enkidu, "kendisine doğru yol aldığımız tanrı, esrarlı biçimine rağmen, yabanî boğa değildir. Görmüş olduğun yabanî boğa koruyucu Şamaş'tır. Zor ânımızda elimizden tutacak olan odur. Kırbasından su veren, tertemiz adının süregitmesi için uğraşan tanrıdır, yânî Lugulbanda'dır. Onunla el ele verip ünü hiç unutulmayacak bir iş gerçekleştireceğiz."

"Yeniden düş gördüm," dedi Gılgamış. "Dağın bir derin boğazında duruyorduk. Onun yanında ikimiz bataklık sineklerinin en ufağı gibiydik. Birden dağ yıkılıverdi, bana çarpıp ayaklarımı altımdan çekti. Sonra, dehşet verici bir şimşek çakıverdi. Şimşeğin güzelliği, şu yeryüzününkinden daha çarpıcıydı. Beni çekip dağın altından çıkardı biri. İçmem için su verdi; yüreğime de huzur serpip ayaklarımı yere bastırdı."

Bunun ardından, ovaların çocuğu Enkidu, "dağdan inip bütün bunlar üzerine birlikte konuşalım" dedi. Genç tanrı, Gılgamış'a şunları da söyledi: "Düşün iyidir! Gördüğün düş, harikadır! Düşünde gördüğün dağ ise, Humbaba'dır. Şimdi, şüphen olmasın onu, ele geçirip öldüreceğiz; bedenini de, dağ ovaya yıkılırken, aşağıya atacağız".

Ertesi gün yirmi fersahlık bir yolu aldıktan sonra azık yediler. Otuz fersah daha katettikten sonra da gecelemek üzere konakladılar. Güneş batmadan, Gılgamış da dağa çıkmadan

önce bir kuyu kazdılar. Gılgamış, toprağın üzerine lezzetli yemekler serip şöyle yakardı: "Tanrılar barınağı Ey Dağ! Enkidu için bir düş gönder. Ama güzel bir düş olsun bu!" Dağ, Enkidu'ya bir düş biçti, hem de uğursuz bir düş. Üzerine soğuk sular boşanmış gibi oldu birdenbire; sağanağa tutulmuş dağ arpası gibi tir tir titretti onu bu uğursuz düş. Oysa, bütün insanoğlunun üzerinden akıp geçen uyku onu örtene dek çenesini dizlerine dayamış hâlde oturdu Gılgamış. Sonra, geceyarısında uykusu kesiliverdi. Ayağa kalkıp arkadaşına, "bana seslendin mi? Niçin uyanıverdim? Bana dokundun da mı böyle korktum? Yoksa herhangi bir tanrı mı yanımızdan geçti de elim ayağım tutuldu korkudan? Arkadaşım, üçüncü bir düş daha gördüm. Baştan aşağı dehşet verici bir düştü. Gökler de kükrediler yer de. Gün ışımadı, her yan karanlığa kesti. Şimşekler çakıp yıldırımlar düştü, bulutlar alçalıp aşağıya ölüm yağdırdı. Aydınlık yitti, yanan ateş söndü, her şey kül olup çevremize yağdı. Gel, dağdan inip bu konuyu irdeleyelim; ne yapacağımızı kararlaştıralım".

Dağdan indiklerinde Gılgamış baltasını aldı eline: Sediri kesti. Humbaba, uzaklardan bu sesi işitince, öfkeye kapılarak bağırdı: "Korularıma saldıran kimdir? Kimdir, sedirimi yere indiren?" Ne var ki, görkemli Şamaş, onlara gökten seslendi: "İlerileyiniz. Korkmadan ilerileriyiniz." Ama bu sefer Gılgamış'ın üstüne güçsüzlük çöküverdi. Uyku, ânsızın her yanını kapladı. Derin uykudan kurtulamıyordu. Bir düşteymişcesine ağzından tek laf çıkmadan yere serildi. Enkidu, ona dokunduğunda kalkamadı, ona seslendiğinde karşılık veremedi. "Ey Gılgamış, Kulab ovasının hükümdarı! Evren karanlığa dalıyor, gölgeler evrenin üzerini kaplıyor; şimdi, akşam vaktinin donuk ışığı sözünü geçirir oldu. Şamaş ayrıldı. Pırıl pırıl parlayan başını, annesi Ningal'in kucağında söndürdü. Ey Gılgamış, daha ne kadar uyuyaka-

lacaksın? Seni doğuran anneni, kent alanında yas tutmağa zorlama."

Sonunda, Gılgamış onu işitti. Sonra, otuz miskal ağırlığındaki "Yiğitlerin Sesi" lakabını taşıyan zırhını giydi. Bedeninin her yanını kaplayan zırhı, hafif bir giysiymişcesine, üzerinde taşıdı. Yeri koklayan bir boğa gibi bacaklarını gerdi. Dişlerini sıkıyordu. "Beni doğuran annem Ninsun'un da babam sêmâvî Lugulbanda'nın da başı hakkıyçin annemin beni emzirdiği zamanlardaki gibi, onun hayranlık duyacağı bir kişi oluncaya değin yaşatın beni." Sonra ikinci kez Enkidu'ya seslendi: "Beni doğuran annem Ninsun'un da babam semâvî Lugulbanda'nın da başı hakkıyçin insansa bu insana, tanrıysa bu tanrıya karşı dövüşünceye değin Canlılar Ülkesine varmak için izlediğim yoldan kente geri dönmeyeceğime and içerim."

Sadık arkadaş Enkidu, şu sakıncaları ileri sürerek karşılık verdi: "Ey hükümdarım, bu canavarı tanımadığından dolayı ondan korkmuyorsun. Ama onu tanıyan ben, dehşete kapılmış durumdayım. Dişleri, ejderhanınkiler gibi, sivri ve uzundur; çehresi, arslanınkini andırır; atılışı, subaskınından farksızdır; bakışıyla, aynı şekilde ormanın ağaçlarını da batağın sazlarını da ezip geçer. Ey Hükümdarım, istersen gidebilirsin o ülkeye; ama ben kente döneceğim. Annene, bütün görkemli eylemlerini, o, sevinçten haykırıncaya değin anlatacağım. Ondan sonra da, bu görkemli eylemlerini izleyen ölümünü, o, ıstırabtan ağlayıncaya değin hikâye edeceğim." Gılgamış sözü aldı ve şöyle dedi: "Yanıp kül olmanın da kendimi kurban etmemin de vaktı değil henüz. Ne ölüm kayığı semtime uğrayacak ne de üç katlı giysiyi kefenim diye giyeceğim. Ne halkım kimsesiz kalacak ne de evimde cesedimi yakmak üzere odunları tutuşturup barınağımı da ateşe verecekler. Bugün uzat bana yardım elini, ben de sana be-

nimkini uzatayım: Bu durumda bize ne zarar verebilir? Etten kemikten yaratılmış bütün yaratıklar, en sonunda Batı kayığında yer alacaklar. Bu kayık, yânî Magilum'un kayığı battığında tümü de yok olur. Ne var ki, biz ilerileyeceğiz; gözlerimizi de bu canavarın üzerine dikeceğiz. Yüreğin korkuyla doluysa, o zaman korkuyu at dışarı; dehşetten titriyorsa, o zaman da dehşeti dışarı at. Baltanı kap; kaptığın gibi de saldır. Kavgayı yarıda bırakan barışa ulaşmış sayılmaz."

Humbaba, sedirden yapılı sağlam evinden çıktı. O zaman Enkidu haykırdı: "Ey Gılgamış, Uruktaki öğünmelerini hatırla şimdi. İlerile, saldır, Uruk'un oğlu! Korkulacak bir şey yok." Bunları işitince Gılgamış, yüreklenip şu karşılığı verdi: "Çabuk ol! Bekçi oradaysa, korulara kaçıp gözden yitmesine izin verme. Yakala onu! İlk yedi büyüsünü takındı. Ama geri kalan altısını daha takınmadı; henüz silâhlanmadan tuzağa düşürelim onu." Kudurmuş bir yabanî boğa gibi yeri koklamağa koyuldu. O ânda orman bekçisi, tehdid edici sözler söyleyerek onlara dönüp bağırdı. Humbaba, sağlam sedir evinden çıkageldi. Gılgamış'ın üzerine dikti gözünü, o ölüm gözünü. Gılgamış, o ânda Şamaş'a ağlayarak yakardı: "Ey ulu Şamaş, buyurduğun yolu izledim, ama şimdi yardım göndermezsen nasıl kaçıp kurtulacağım?" Gılgamış'ın duasını işiten ulu Şamaş, büyük yeli, poyrazı, kasırgayı, buzlu yeli, kavurucu yeli, fırtınayı ve borayı çağırdı. Tümü de ejderhalar gibi, kavurucu ateş gibi, ruhu donduran öldürücü yılan gibi, yıkıcı subaskını, yalımlanan şimşek gibi erişti. Yeller Humbaba'ya karşı esti, gözlerini kamçıladı. Humbaba'nın eli kolu tutuldu, öne, arkaya adım atamaz oldu. Gılgamış haykırdı: "Annem Ninsun ile babam Lugulbanda'nın başı hakkıyçin Canlılar Ülkesinde, bu ülkede, senin barınağını ortaya çıkardım. Güçsüz kollarımı da şu önemsiz silâhlarımı da bu ülkeye, sana karşı kullanmak için getirdim. Şimdi evine gireceğim."

Böylece ilk sediri yere indirdi Gılgamış. Sonra, birlikte dallarını parçalayıp dağın eteğine yığdılar. İlk vuruşun ardından Humbaba, yalım saçtı çevresine. Ama yine de ilerilediler. Yedi tâne sediri yere indirdiler; onların dallarını kesip biçtikten ve bağladıktan sonra dağın eteğine yığdılar. Humbaba da yedi kez parlak ışığını üstlerine saldı. Yedinci yalım da sonuçsuz kalıp söndüğünde onun inine ulaştılar. Avucuna küçümser bir edâyla oyluğuna vurdu. Elleri bağlı bir savaşçı ve yakalanmış soylu bir yaban boğası gibi, yaklaştı. Gözlerinden yaşlar boşanmağa başladı; rengi soldu. "Gılgamış, bırak da konuşayım" diye söze başladı. "Anne nedir bilmiyorum; beni yetiştiren dağdır. Enlil ise, beni bu ormanın bekçiliğine atadı. Bana hürlüğümü bağışla; kulun olayım; sen de hükümdarım ol. Dağda yetiştirip baktığım ormanın bütün ağaçları senin olsun. Onları kesip sana saray inşâ edeceğim." Sonra Gılgamış'ı elinden tutup evine götürdü. Yüreği insâfa gelen Gılgamış, gök, yeryüzü ve yeraltı adına and içti: "Ey Enkidu, tuzağa düşürülmüş kuşun yuvasına geri gitmesine, tutsak edilmiş insanın da annesinin kollarına dönmesine hakları yokmudur?" diye sordu. Enkidu da şöyle karşılık verdi: "İnsanların en güçlüsü bile, akılsızsa, alınyazının kölesi olmaktan kurtulamaz. Kötü alınyazısı Namtar, insanlar arasında fark gözetmeksizin düşüncesiz olanı yutacaktır. Tuzağa düşürülmüş kuş, yuvasına geri gelse de; tutsak düşmüş insan, annesinin kollarına dönse de, seni doğuran annenin, seni beklediği kente hiçbir zaman dönemezsin dostum. Namtar, dağ yolunu yüzüne kapatacak, keçi yolunu da geçilmez kılacaktır".

"Enkidu, kötü konuştun", dedi Humbaba. "Sen, bir uşaktan ekmeğini dilenen birinden başkası değilsin! Kıskandığından, sana rakip çıkacağım diye korktuğundan, böyle kötü konuştun".

Enkidu: "Onun sözlerine kulak asma, Gılgamış. Enkidu'dan, yânî benden yana çıkmadı bile. Onu öldürürsek, ışığın yalımı da parlaklığı da karmakarışık olacak; şan ile şerefin büyüsü de saçtığı ışınları da sönüp yitecek." Gılgamış'a tekrar seslenen Enkidu: "İlkin tavuğu boğazladık mı, ondan sonra civcivler nereye sığınabilir? Hele civcivler, çayırda oraya buraya koşuşmağa bir başlasın; sonra, şan ile şerefi de debdebeyi de parlaklığı da aramağa yine vakit kalır."

Arkadaşının sözünü dinleyen Gılgamış, baltayı eline aldı; kılıcını çekip Humbaba'nın boynuna çaldı. Arkadaşı Enkidu da ikinci darbeyi yetiştirdi. Üçüncü vuruşta Humbaba yere yıkıldı. Bunun ardından kargaşa başgösterdi. Çünkü yere yıktıkları ormanın bekçisiydi. Haykırdığında, Hermon ile Lübnan dağlarını tir tir titreten orman bekçisini, Enkidu yere indirdiği ânda, ta iki fersahlık bir uzaklığa dek sedirler yalpalandı. Dağlar da bütün tepeler de kımıldadı; öldürülen sonuçta ormanın bekçisiydi. Gılgamış ile Enkidu, sedirlere saldırdılar. Bunun sonucunda, Humbaba'nın yedi büyülü silâhı işlemez oldu. Sekiz talentlik (yaklaşık 208 kg) kılıç elde, ormanın derinliklerine daldılar. Anunnaki'nin kutsal barınaklarını ortaya çıkardılar. Gılgamış, ormandaki ağaçların ilk öbeğini keserken, Enkidu, onların köklerini ta Fırat kıyılarına dek söküp çıkardı. Humbaba'yı başta Enlil olmak üzere, tanrıların önüne koydular. Toprağı öptüler, kefeni de yere atıp kesik kellesini Enlil'in önüne bıraktılar. Enlil, Humbaba'nın kesik başını görünce onlara öfkelenip köpürdü: "Bunu neden yaptınız? Bundan böyle ateş, yüzünüzü kaplasın; yediğiniz ekmeği yesin; içtiğiniz yerden içsin," dedi. Daha sonra Enlil, Humbaba'nın yalımını da yedi büyülü silâhını da geri aldı: İlkini ırmağa, arslana, lânet taşına, dağa, bir de, Cehennem Ecesinin korku saçan kızına verdi.

Kral ve korkunç yalımın fatihi; dağı yağmalayan yabanî boğa, denizi aşan Gılgamış! sanadır hep ad da şan şeref de ün de!

*ENKİDU'NUN ÖLÜMÜ *

İŞTAR İLE GILGAMIŞ

Gılgamış, uzun lülelerini yıkayıp silâhlarını temizledi. Saçlarını omuzlarından geriye attı. Lekelenmiş giysilerini de çıkarıp yenilerini sırtına geçirdi. Kral elbisesiyle kuşandı. Gılgamış, başına tâcı geçirdiğinde görkemli tanrıça İştar, bakışlarını ona yöneltip yakışıklılığına hayran kalınca şöyle dedi: "Bana gel, Gılgamış, erkeğim ol, bedeninden bana döl olsun; böylece ben, senin karın, sen de benim kocam olacaksın. Seni tekerlekleri altından, mahmuzları bakırdan, geri kalan bölümü de altından ve lâcivert taşından yapılmış bir savaş arabasıyla donatacağım. Yine sana yük katırı olarak kullanabileceğin fırtına cinlerini sağlayacağım. Sedir tahtası kokan evimize girdiğinde eşikte duran taht da ayaklarını öpecek. Krallar, hükümdarlar, şehzâdeler önünde eğilip dağlar ile ovalardan sana haraç getirecekler. Maryaların ikiz kuzulayacak, keçilerin de üçüz çıkaracak. Yük eşeğin, katırları geçecek, öküzlerin rakipsiz olacak, savaş arabana koşulu atların, tezlikleriyle ırak illerde bile ün salacak."

Gılgamış ağzını açarak görkemli İştar'a cevap verdi: "Seninle evlenirsem, karşılık olarak sana ne gibi armağanlar sunabilirim? Bedenine nasıl yağlar, ne biçim giysiler istersin?

Sana ekmek ve bir tanrıya yakışan her türlü yemişi sunmaktan kıvanç duyarım. Bir eceye lâyık olan içki olan şarabı da sana sunmak isterim. Anbarını doldurman amacıyla sana tahıl verebilirim. Ancak, seni eş edinmeğe gelince; işte, bu olmaz. Sonra başıma neler gelmez ki? Sen, sevgililerin için soğukta için için yanan bir mangal, bora ile fırtınaya karşı korumayan sığınak, birlikleri perişan eden bir hisar, seni taşıyanı kapkara kılan zift, yine kendini bereleyen kırba, korkuluktan düşen taş, düşmanın kullandığı şahmerdan, giyenin ayağına vuran bir çarık idin. Sevgililerinden hangi birini sonsuzca sevdin? Hangi çobanın, seni hep tatmin etti? Dinle beni, sana sevgililerinin serüvenlerini anlatayım. Bir vakitler, gençlik çağında sevdiğin Tammuz vardı. Her yıl ona yakarılmasını buyurdun. Mâvî Kuzgunu sevdin. Ama onun kanatlarını kırmaktan kendini alamadın. Şimdi koruda oturup 'Kappi, Kappi, ah kanadım, kanadım!' diye sızlanıyor. Korkunç güçlü arslanı sevdin. Sevdin de ona yedi tuzak hazırladın; hem de yedi tâne. Vuruşma alanlarında harikalar yaratan aygırı sevdin; ona da kamçıyı, mahmuzu ve sırımdan koşum takımını lâyık gördün. Zorla onu yedi fersah koşturdun; içeceği suyu ilkin çamura bulandırttın; annesi Silili'nin de yakınıp inlemesine yol açtın. Sürünün çobanını sevdin. O da senin için her gün elenmemiş kaba undan çörek pişirmesi yetmiyormuşcasına, uğruna birçok oğlak öldürdü. Sen bir vuruşla onu kurda dönüştürdün. Artık kendi sürüsünün çobanları onu kovalıyorlar, çoban köpeklerini de üzerine salıyorlar. Sonra, babanın olan hurma korusunun bahçıvanı İşulluna'yı sevmemişmiydin? Sofranı her gün sepetler dolusu sayısız hurmayla donattı durdu. Günlerden bir gün de gözlerini ona çevirerek, 'Sevgili İşullana, buraya, bana gel. Erkekliğini tadayım. Haydi gel de al beni; senin olayım,' dedin. İşullana da bu isteğine şöyle cevap verdi: 'Benden böyle bir şeyi nasıl istersin? Hep annem yemeği pişirdi, ben

de yedim. Şimdi bana kötü kokan bozulmuş yemekten başkasını sunamayacak olan senin gibisine neye gelecekmişim? Kamıştan yapılmış perdenin dondurucu soğuklara karşı yeterince koruduğu ne zaman görülmüş ki?' Bu sözleri işitir işitmez ona vurdun. O vuruş yüzünden bir köstebek olup toprağın kat kat altına girdi. O vuruşla, İşullana'yı, gönlünde erişemeyeceği arzuların kaynaştığı bir köstebek hâline getirdin. Tut ki, sevişen bir çift olduk; bu durumda ben de, senin bir vakitler sevdiklerinin akıbetine uğramayacakmıyım?"

İştar, bunları işitince öfkeye kapılıp yüce göğe yükseldi. Babası Anu ile annesi Antum'un önünde gözyaşı döktü: "Babacığım, Gılgamış beni aşağıladı durdu. İğrenç davranışlarımı, tiksinti verici çılgınlık dolu işlerimi bir bir yüzüme vurdu."

Anu şöyle cevap verdi: "Tanrıların babasımısın sen? Kral olan Gılgamış'la kavga edersen, o da, iğrenç davranışlarını, tiksinti verici ve çılgınlık dolu işlerini senin yüzüne vurur."

İştar, yeniden sözü aldı: "Babacığım, Gılgamış'ı yoketmek için bana Gökyüzü Boğasını ver. Gılgamış'ı öylesine kibirle doldur ki, bu, onun yıkımına yol açsın. Gökyüzü Boğasını bana vermezsen, cehennemin kapılarını kıracağım, sürgülerini de sökeceğim. Böylelikle, yukardakiler ile aşağıdakileri birbirlerinden ayırtdetmek imkânsızlaşacak; insanlar arasında karışıklık çıkacak. Ölüleri, canlılar gibi, yemek yiyer hâle getireceğim; böylece ölülerin sayısı yaşayanlarınkini geçecek."

Anu da İştar'a şöyle dedi: "İsteğini yerine getirirsem, Uruk'ta buğdayı tohumsuz kabuk hâline sokan yedi yıllık bir kuraklık başgösterecek. İnsanlar için yeterli tahıl, hayvanlar için de yeterince ot istif ettin mi?"

İştar, "insanlara tahıl, hayvanlara da ot istif ettim. Yedi

yıllık tohumsuz kabuk dönemi için yeterince tahıl ile ot hazır" diye cevap verdi.

Anu, İştar'ın söylediklerini işitince, Uruk'a götürmesi için Gökyüzü Boğasının yularını kızının eline verdi. Uruk'un kapılarına vardıklarında, Boğa, ırmağa yöneldi. Onun ilk homurtusuyla toprağın üzerinde yarıklar açıldı, yüz kişi de düşüp öldü. İkinci homurtusuyla toprağın üstünde yarıklar açıldı; iki yüz kişi düşüp öldü. Üçüncü homurtusuyla da yarıklar açıldı; Enkidu tökezlediyse de ânında yeniden toparlanıp yana sıçradı; ardından, boğanın üzerine atlayarak onu boynuzlarından kavradı. Gökyüzü boğası, öfkelenip Enkidu'nun yüzüne köpük saçtı; kuyruğunun sık tüylü kısmıyla onu kamçıladı. Gılgamış'a bağıran Enkidu: "Arkadaşım, arkamızda kalıcı bir ad bırakacağız diye böbürlendik. Haydi bakalım, şimdi kılıcını, ensesi ile boynuzlarının arasına daldır; boğanın leşini yere ser," dedi. Onun üzerine, Gılgamış, boğanın peşine düşüp kuyruğunun tüyü sık kısmını yakaladı. Ensesi ile boynuzlarının arasına kılıcını daldırdı. Gökyüzü Boğasını cansız yere serdikten sonra, yüreğini çıkarıp Şamaş'a sundular. Canciğer arkadaşlar ise, yerlerinden kımıldamadılar.

Ama İştar, yerinden kalkıp Uruk'un büyük surlarına tırmandı. Bir zıplayışta kuleye erişip beddua etti: "Gökyüzü Boğasını öldürmekle beni küçümseyen Gılgamış'a lânet olsun!" Enkidu, bu sözleri işitince boğanın sağ budunu koparıp İştar'ın yüzüne fırlattı ve şöyle dedi: "Yakalarsam sana da yapacağım budur; bağırsakları da yanına bağlarım." Bunun ardından, İştar, halkını; rakseden, şarkı söyleyen kızları; tapınağın fahişeleri ile yosmalarını biraraya getirdi. Gökyüzü Boğasının butu üzerinde ağıt yaktı.

Buna karşılık Gılgamış, zırhçılar ile demircilerin tümünü birden çağırdı. Boynuzların iriliğine hayran kaldılar. Boy-

nuzlar, iki parmak kalınlığında lâcivert taşıyla kaplıydı. Gılgamış'ın, koruyucu tanrı Lugulbanda'ya armağan ettiği bu boynuzların her biri sekiz okka ağırlığındaydı; taşıdıkları yağ miktarıysa, altı ölçülüktü. Gılgamış, onları sarayına taşıyıp duvara astı. Ardından, Gılgamış ile Endiku, ellerini Fırat ırmağında yıkadılar, birbirlerine sarıldılar sonrada uzaklaştılar. Kendilerini görmek için toplanan yiğitlerin arasından Uruk'un sokaklarında ilerilediler. Gılgamış'a şarkı söyleyen kızlar, "yiğitler ile erlerin en görkemlisi, erlerin en seçkini, yine Gılgamıştır," karşılığını verdiler. Yiğitler, "artık geceleyin dinlenelim," deyip yatıncaya değin sarayda yenip içildi, eğlenildi, bayram edildi.

Gün ağarırken Enkidu doğrulup Gılgamış'a seslendi: "Ey kardeşim, dün gece öyle bir düş gördüm ki, sorma. Anu, Enlil, Ea ile göğün Şamaş'ı birbirleriyle danışmak üzere toplandılar. Toplantı sürüp giderken, birara Anu, Enlil'e 'Gökyüzü Boğasının canını aldıkları ve Sedir Dağının bekçiliğini yapan Humbaba'yı öldürdükleri için ikisinden biri ölecektir,' dedi. Bunun ardından söz alan görkemli Şamaş, yiğit Enlil'e şunları söyledi: 'Gökyüzü Boğasının canını almaları ve Humbabayı öldürmeleri, buyruğunuza uygundur. Şimdi, suçsuz olmakla birlikte, Enkidu'nun ölmesi mi gerekiyor?' Bunun üzerine, Enlil öfkelenerek Şamaş'a şöyle cevap verdi: 'Onların çok yakınıymışcasına davranan sen, nasıl olur da böyle bir şeyi ileri sürebilirsin; anlaşılır gibi değil doğrusu,' karşılığını verdi."

Böylece Enkidu, Gılgamış'ın önüne serilerek gözyaşları döktü. Ağlaya ağlaya Gılgamış'a şunları söyledi: "Ey kardeşim! Ey kardeşim! Seni nice seviyorsam da yanında nice kalmak istiyorsam da, beni sonunda senden ayıracaklar." Sonra, sözlerini şöyle bağladı: "Ölümün eşiğine oturmaktan başka yolum kalmadı. Böylelikle sevgili kardeşimi şu gözle-

rimle bir daha göremeyeceğim."

Enkidu tek başına hasta yatarken, ormanın giriş kapısına canlı bir varlıkmışçasına sayıp sövdü: "Ey akılsız, duygusuz, kasvetli kapı! Ulu sediri görünceye değin yigirmi fersahı aşkın bir uzaklığı senin için katettim. Yurdumuzda senin gibi tahta yok. Yetmiş iki dirsek yüksekliğinde, dört dirsek genişliğindesin; eksenin ile pervazların kusursuz. Nippur'lu bir usta zanaatçı yaptı seni. Ah, sonucun nasıl olacağını bir bilseydim! Senin yüzünden başıma gelecekleri kestirseydim, baltamla parça parça eder, yerine de ince çubuklardan bir kapı yapardım. Seni geleceğin bir kralı buraya getirseydi yahut sana biçim veren bir tanrı olaydı keşki! Bırak adımı sildirip kendininkini yazdırsın! Böylelikle de Enkidununki yerine onun başı belâya girsin!"

Günün ilk ışıklarıyla birlikte başını kaldırıp Güneş tanrısının önünde ağladı. Parlayan güneş ışıklarının altında gözyaşı döktü. "Güneş tanrısı, sana şu aşağılık tuzakçıdan yakınacağım, onun yüzünden, arkadaşımdan geri kalıyorum. Senden dileğim, onun pek az av bulmasını, güçsüz düşmesini, avladığı hayvanların, ağlarından kaçmasını, her paydan daha az almasını sağlamandır."

Tuzakçıya beddua okuduktan sonra, yosmaya döndü. Onu da lânetlemeye başladı. "Sana gelince kadın, sana da var gücümle beddua okuyacağım! Sonsuzca sürüp gidecek bir alınyazısı yükleyeceğim sana. Bedduam yakında apânsızın tutacak. Göreceğin iş için başını sokacak çatı bulamayacaksın. Çünkü, öbür kızlarla birarada yer tutamayacak; buna karşılık, içkicilerle, sarhoşların kusmuklarıyla kirlenmiş yerlerde işini göreceksin. Ücretinle kıtkanâat geçinebilecek, çömlekçiler mahallesinin tozu toprağı arasında yol kavşaklarında oturacak, geceleri gübre yığınının üstünde yatacak, gündüzün de duvar gölgesinde bekleyeceksin. Böğürtlenler

ve dikenler, ayaklarını kanatacak; ayyaşı da ayığı da gelip yanaklarını tokatlayacak, ağzın acıyla büzülecek. Mor renklerinden sıyrılasın! Çünkü bir vakitler ben de kırlarda karımla birlikte istediğim değerli her şeye sâhiptim."

Şamaş, Enkidu'nun sözlerini işitince, ona gökten seslendi: "Enkidu, sana tanrılara lâyık ekmeği yemeği, kralların şarabından içmeği öğreten kadına niçin beddua ediyorsun? Sana göz kamaştırıcı giysiyi giydiren kadın, aynı zamanda yoldaş olarak görkemli Gılgamış'ı da sana vermedi mi? Öz kardeşin Gılgamış, seni kralların yattıkları yatağa da solundaki sedire de boylu boyunca yatırmadı mı? Ayaklarını yeryüzünün şehzâdelerine öptürttü. Öldüğünde de Gılgamış, saçlarını senin için uzatıp arslan postu giyerek çöllerde dolaşacak."

Görkemli Şamaş'ı işitince Enkidu'nun öfkeli yüreği yatıştı. Bedduasını geri alıp şöyle dedi: "Kadın, sana başka türlü bir alınyazısı yüklüyorum. Sana beddua okuyan ağız şimdi seni kutsayacak. Krallar, şehzâdeler, soylular sana tapacak. Senin için dört fersah ötedeki er kişi, eliyle kalçasına vuracak; saçını başını yolacak. Yine senin için kemerini çözüp servetini ortaya dökecek. İstediğini elde edeceksin: lâcivert taşı, altın, akik alacaksın hazinelerden. Parmağına yüzükler takacak, bedenine giysiler yakıştıracaksın. Rahip seni tanrıların önüne çıkaracak. Bir eş, yedi çocuk annesi bir kadın senin uyruğuna verildi."

Enkidu, hasta yapayalnız uyudu; uyandığında sıkıntıyla içini arkadaşına döktü: "Sediri kesen bendim. Şimdi gel de gör hâlimi. Dün gece gördüğüm düşü dinle, arkadaşım. Gökler gürledi, yer de gümbürdeyerek karşılık verdi. Onların arasında ben, kendimi heybetli bir varlığın, karanlık yüzlü insankuşun önünde buldum; bana yöneldi açıkça. Kan emici yüzlü, arslan ayaklıydı; elleri de kartal pençesiydi. Üstüme atlayıp pencelerini saçlarıma daldırdı. Beni sımsıkı

tuttu, hem öyle sımsıkı tuttu ki, soluyamaz duruma geldim. Sonunda biçimimi değiştirdi; kollarım, tüylü kanatlar hâline geldi. Gözlerini bana dikip beni Karanlıklar Ecesi İrkalla'nın sarayına, dönüşü olmayan iniş yoluna götürdü.

İçindekilerin, karanlıkta oturduğu ev oradadır; yiyecekleri toz, etleri kildir. Kuşlar gibi kanatlıdır. Işığı görmeyip de karanlıkta otururlar. Toz evine girip orada yeryüzünün hükümdarlarıyla karşılaştım. Tâclarını bir daha başlarına geçirmemek üzere çıkarmışlar. Tümü de, bir vakitler hükümdara mahsus tâcları taşıyan, eskiden yeryüzünde hâkimiyetlerini sürdüren krallar ile şehzâdelerdi. Geçmiş günlerde Anu ile Enlil gibi tanrı katını ellerinde tutmuş bulunan bütün bu hükümdarlar ile şehzâdeler, şimdi hizmetçi durumundaydılar; toz evinden kızarmış et getirip oraya götürüyorlardı. Yine oraya pişmiş et ile su taşıyorlardı. Girdiğim o toz evinde baş rahipler, rahip yamakları, büyü ile vecd rahipleri, tapınak hizmetlileri ile çok eskiden kartalın göğe çıkardığı Kiş kralı Etana bulunuyorlardı. Yine orada sığırların tanrısı Samukan'ı, Yeraltı-evreninin tanrıçası Ereşkigal'i, onun önünde çömelmiş oturan tanrıların yazıcısı ile ölüler defterini tutan Belit-Şeri'yi gördüm. Elinde tuttuğu yazılı levhadan bir şeyler okuyordu. Başını kaldırıp beni görünce 'bunu buraya kim getirdi?' diye sordu. Bunun üzerine, ıssız sazlık bir yerde tepeden tırnağa kana boyanmış hâlde dolaşıp duran ve bir çiftlik kâhyası tarafından yakalanıp yüreği korkuyla çarpan bir adam gibi uyanıverdim."

Gılgamış, giysilerini üstünden atmış, arkadaşını dinlerken, hüngür hüngür ağlıyordu. Gılgamış, dinledikçe dinledi, dinledikçe de gözyaşları arttı. Sonra Endiku'ya dönüp şöyle dedi: "Yıkılmaz surlu Uruk'ta böylesine bilge olarak başka kim var? Tuhaf şeyler söylendi. Gönlün, niye böylesine acâip konuşuyor? Düş, olağanüstüydü; ancak, korku da

büyüktü. Korkunçluğunun raddesi n'olursa olsun, bu düşü yine de pek önemli saymalıyız. Çünkü sefilliğin, önünde sonunda sağlıklı kişinin başına yıkıldığını; hayatın dahî acıyla bittiğini bu düş gösteriyor." Daha sonra şöyle yakardı: "Arkadaşım uğursuz bir düş gördüğünden, şimdi yüce tanrılara dua edeceğim".

Enkidu'nun düş gördüğü gün de sona erdi. Fakat hastalık yüzünden, yerinden kıpırdayamadı. Gün boyu yatağında boylu boyunca yatalak kaldı. Ağrılarıysa, git gide şiddetlendi. Enkidu, kendisini kırlardan ayıran arkadaşı Gılgamış'a "bir zamanlar sana hayat suyunu bulmak amacıyla koştum geldim; gel gör ki, elimde avucumda bir şey yok" dedi. Ertesi gün ise, yatağından çıkamadı. Gılgamış, onun başucundan ayrılmadı. Hastalığı habire azıtıyordu. Enkidu, üçüncü gün de yatağında kaldı. Gılgamış'a seslenerek onu yatağından kaldırdı. Artık iyiden iyiye çaptan düşmüştü. Ağlamaktan ise, gözlerine perde indi. On gün yattı. Acılarıysa, durmadan artıyordu. Bu acıları çeke çeke on, on iki gün yattı. Sonunda Gılgamış'a seslendi: "Arkadaşım, ulu tanrıça bana beddua etti. Demekki utanc içerisinde öleceğim. Savaşta vurulan er kişi gibi ölmeyeceğim. Vurulmaktan korkuyordum. Hâlbuki vuruşma sırasında ölene ne mutlu! Yazıklar olsun, ben, utanc içerisinde can vereceğim." Gılgamış, Enkidu için ağladı durdu. Tan vaktinin ilk ışıkları dağa taşa vururken sesini yükselterek Uruk'un gün görmüş danışmanları ile pîrlerine şunları bildirdi:

Dinleyin beni Uruk'un ermişleri.

Arkadaşım Endiku'ya döküyorum gözyaşlarımı.

Yas tutan bir kadın gibi inliyorum;

Kardeşime ağlıyorum.

Ey Enkidu, kardeşim!

Yanımda baltam,

Hep sendin, elimin gücü, önümdeki kalkan, kılıç, kuşağımdaki!

En ender süs, en görkemli giysi;

Uğursuz bir alınyazısı senden yoksun kıldı beni.

Annen ile atan olan

Yabanî eşek ile ceylân,

Seni besleyen bütün uzun kuyruklu yaratıklar,

Hep ardından ağlayıp sızıldanıyorlar.

Ovanın da otlakların bütün yabanları,

Sedir ormanında sevdiğin keçiyolları,

Arkandan ağıt yakıyorlar gece gündüz

Bütün ileri gelenleri yıkılmaz duvarlı Uruk'un,

Ağlasınlar ardından,

Enkidu, genç kardeş;

Kutsamanın parmağı, bırak göstersin seni yakarışta.

Kulak ver ülkeyi baştanbaşa yarıp geçen yankıya,

Bir annenin inleyişini andıran o yakınışa.

Birlikte yürüdüğümüz bütün keçiyollarını,

Avladığımız yabanî hayvanlar, ayı ile sırtlan,

Kaplan, pars ile arslan,

Geyik de dağ keçisi de boğa da maral da

Kenârlarında gezindiğimiz ırmak da

Elam'ın Ulası da

Bir vakitler kırbalarımızı doldurmağa gittiğimiz sevgili Fırat da

Hepsinin gözleri yaş dolu hep senin için.

Bekçiyi öldürdüğümüz dağ,

Ağlıyor ardından,

Gökyüzü Boğasının öldürüldüğü

Yıkılmaz duvarlı Uruk'un savaşçıları,

Senin peşinden gözyaşı dökmektedirler.

Herkes Eridu'da,

Enkidu arkandan ağlamakta.

Yiyesin diye sana tahıl taşıyanlar,

Yasını tutmaktalar.

Sana içesin diye arpa suyu sunanlar,

Şimdi ardından ağıt yakmaktalar.

Seni miskle yağlayan yosma,

Senin için şimdi inleyip sızlamakta.

Sana bir eş bir de güzel öğütlerle bezenmiş yüzük sunan saraylı kadınlar,

Şimdi arkandan ağlayıp saçlarını yolmaktadırlar.

Kardeşlerin oian genc erkekler,

Kadınmışcasına saçlarını uzatıp yas tutuyorlar.

Nasıl bir şeydir seni alıkoyan şu uyku acaba.

Yitip gittin, artık beni işitmez oldun karanlıklarda."

Yüreğini yokladı. Atmıyordu. Gözlerini de açmadı bir daha. Gılgamış, yeniden arkadaşının yüreğini yokladı. Hayır, atmıyordu artık. Gelinin duvaklanması gibi, Gılgamış arkadaşını bir örtüye sardı. Bir arslan gibi; yavrularından yoksun kılınmış dişi arslan gibi, öfkesinden kudurdu.

Delîlenip yatağının çevresinde döndü de döndü; döndükçe saçlarını yolup yolup sağına soluna saçtı. Debdebeli giysilerini paralayarak çıkardı; iğrenç şeylermişcesine yere çaldı.

Günün ilk ışığıyla, Gılgamış varıp şöyle haykırdı: "Seni kralların yatağına yatırdım. Solumdaki sedire uzandın. Yeryüzünün şehzâdeleri gelip ayaklarını öptüler. Uruk halkından senin için ağlayıp ağıt yakmasını isteyeceğim. Kaygısız ve şen insanlar, kederinden iki büklüm olacak. Toprağa verildiğinde saçımı uzatacağım. Arslan postuna bürünüp çöllerde dolaşacağım." Ertesi gün, tan ağarırken Gılgamış yenibaştan yakınmağa koyuldu. Enkidu için yedi gün, yedi gece ağlayıp sızladı. Kurtlar Enkidu'nun gövdesine üşüşene değin bu böyle sürdü gitti. Ancak ondan sonra Enkidu'yu toprağa verdi. Artık Anunnaki yargıçları da bu işe el koymuştu. O zaman Gılgamış, ülkedeki bütün bakırcıları, kuyumcuları, taşçıları çağırıp biraraya topladı. Hepsine "arkadaşımın heykelini dökeceksiniz" buyruğunu verdi. Heykel dökülürken göğüs bölümüne bol miktarda lâcivert taşı, gövde kesimine de altın kullanıldı. Sert tahtadan bir masa da yapıldı; üzerine balla dolu bir akik kâse ve tereyağla dolu lâcivert taşından bir başka kâse kondu. Gılgamış bunları güneşe sundu, sonra da ağlayarak uzaklaştı oradan.

ÖLÜMSÜZLÜĞÜ ARAYIŞ

Gılgamış arkadaşı için acı acı ağladı. Avcı olarak çölü dolaşıp ovalardan geçti. Acıyla haykırdı: "Nasıl durup dinlenebilirim, gönlüm nasıl rahat edebilir? Yüreğimi umutsuzluk kapladı. Kardeşim şimdi neyse, ben de öldüğümde öyle olacağım. Ölümden korkuyorum; iyisi mi, gidip Uzaktaki diye tanınan Utnapiştim'i bulayım. Çünkü o, tanrıların arasında yer almıştır." Böylelikle Gılgamış, Tufanın ardından, tanrıların, kendisini aralarına aldıkları Utnapiştim'i bulmak amacıyla yollara düştü. Çöllerde yolculuk etti; dere tepe aştı. Tanrıların, Dilmun ülkesindeki güneşin bahçesine yerleştirdikleri ve insanlar arasında ölümsüzlüğü yalnızca kendisine bağışladıkları Utnapiştim'i aradı.

Geceleri dağ geçitlerine vardığında dua etti: "Bu dağ geçitlerinde, çok eskiden, arslanları görürdüm. Korkup da gözlerimi Ay'a dikerdim. Dua eder, dualarım da tanrılar katına yükselirdi. Şimdi yine dua ediyorum: Ay tanrısı Sin, beni koru." Duasının ardından uykuya yattı. Çevresinde dolanan arslanlar gördü. Sonra baltasını eline aldı, kılıcını kınından

çekip yayından fırlamış ok gibi üzerlerine atıldı; amansızca vurup paraladı hepsini.

Sonunda haklarında bunca şey işitmiş bulunduğu, doğan ile batan güneşin koruyucusu yüce dağlara, Maşu'ya ulaştı. Maşu'nun iki doruğu da göğün duvağı kadar yüksekti; çukurlarıysa, yeraltı dünyasına dek uzanıyordu. Giriş kapılarında yarı insan, yarı ejder Akrepler nöbet tutuyordu. Görkemleri, dehşet vericiydi; bakışları, insana ölüm saçıyordu; göz kamaştırıcı hâleleri, doğan güneşin koruyucusu olan dağları silip süpürüyordu. Gılgamış onları gördüğünde elini yalnızca bir ân için gözlerinin önüne siper etti. Sonra kendini toparlayıp onlara yaklaştı. Gılgamış'ın tehlikeden yılmadığını görünce İnsan-Akrep, eşine seslendi: "İşte, bize doğru gelen tanrıların tenidir". İnsan-Akrebin eşi de şu karşılığı verdi: "Üçte ikisi tanrı, ama üçte biri insan."

Sonra insan Gılgamış'a, tanrıların evlâdına, seslendi: "Böylesine uzun bir yolculuğa niçin çıktın? Tehlikeli suları geçerek bunca uzun yolları niye teptin? Gelişinin nedenini açıkla bana." Gılgamış sorulara şöyle karşılık verdi: "Enkidu'yu pek severdim. Birlikte her türlü güçlüğe katlandık. Onun yüzünden geldim buralara; çünkü insanların ortak alınyazısı onu alıp götürdü. Gece gündüz ağladım ardından; ölüsünü gömdürmek istemedim. Gözyaşlarımın hatırına arkadaşımın dirileceğini düşündüm. O, ayrılıp gittikten sonra hayatım, anlamını yitirdi. İşte bu nedenle, atam Utnapiştim'i aramak üzere buraya geldim. Söylenenlere bakılırsa o, tanrıların arasına kabul edilmiş, dolayısıyla ölümsüzlüğe kavuşmuş. Kendisine canlılar ile diriler üzerine birtakım sorular sormak istiyorum." İnsan-Akrep, Gılgamış'a şunları söyledi: "Senin tasarladığını, kadından doğma kimse yapmamıştır. Ölümlü hiçbir insan dağa girmemiştir. Dağın uzunluğu on iki fersah karanlıktır, ışık diye bir şeye rastlanmaz; yürek

bunalır. Güneşin doğuşundan batışına değin orada bir damla ışık görülmez." Gılgamış şöyle cevap verdi: "Yüreğim kederle, acıyla dolacak. İç çekip ağlayacağım. Bütün bunları biliyorum. Ne var ki yine de gerekiyor. Dağın girişini aç bana." İnsan-Akrep de şu karşılığı verdi: "Peki, git Gılgamış. Maşu dağım geçmene, sarp yamaçlarını aşmana izin veriyorum. Ayaklarının, seni, evine sapasağlam ulaştırmalarını dilerim. Dağın girişi açıktır".

Gılgamış bunu işitince, İnsan-Akrebin dediğini yaptı; güneş yolunu, güneşin doğuşu yönünde dağdan geçerek izlemeğe koyuldu. Bir fersah yol alınca çevresini saran karanlık yoğunlaştı. Işık yoktu; Gılgamış, önünü arkasını göremiyordu. İki fersah yol alınca, çevresini saran karanlık yoğunlaştı. Işık yoktu; Gılgamış, önünü ardını göremiyordu. Üç fersah yol alınca çevresini saran karanlık yoğunlaştı. Işık yoktu; Gılgamış, önünü arkasını göremiyordu. Dört fersah yol alınca çevresini saran karanlık yoğunlaştı. Işık yoktu; Gılgamış önünü ardını göremiyordu. Beş fersah yol alınca çevresini saran karanlık yoğunlaştı. Işık yoktu; Gılgamış önünü arkasını göremiyordu. Altı fersah yol alınca, karanlık yine yoğunlaştı. Ne önünü ne ardını görebiliyordu. Yedi fersah yol alınca, karanlık yine yoğunlaştı; önünü arkasını göremez oldu. Sekiz fersah yol alınca Gılgamış acı acı haykırdı; ne önü ne arkası görülüyordu. Dokuzuncu fersahtan sonra kuzey rüzgârının esintisini yüzünde duydu; ama karanlık yoğundu; önü de arkası da görünmüyordu. Onuncu fersahtan sonra artık yolun sonuna gelmişti. Onbirinci fersahtan sonra, şafağın ışıkları belirdi. On ikinci fersahın sonunda da güneşin ışıkları sel gibi aktı.

Değerli taşlarla dolu çalıların ortasındaydı. Tanrıların bahçesi de oradaydı. Bahçeyi görür görmez aşağıya doğru soğirtti. Çünkü salkımların asılı olduğu akikin çok güzel gö-

rünüşlü yemişi de yemişlerle dolu güzel görünümlü lâcivert taşı yapraklar da oradaydı. Dikenler ile kenger otlarının bittikleri yerde demir filizi, değerli taşlar, deniz ürünü olan inciler ile akikler vardı. Bahçenin denize bakan yakasında yürüyen Gılgamış'ı gören Şamaş, onun hayvan postuna bürünmüş olduğunu ve hayvan etiyle beslendiğini farketti. Canı sıkılıp şöyle konuştu: "Bu yoldan daha önce hiçbir ölümlü geçmemişti. Yeller, denizin üstünden estikleri sürece de hiç kimse geçemeyecek." Gılgamış'a da şunları söyledi: "Aradığın hayatı hiçbir zaman bulamayacaksın".

Gılgamış ise, görkemli Şamaş'a şu karşılığı verdi: "Bunca uzaklardan çölü aşarak geldikten, bunca sıkıntıyı çektikten, yorucu yürüyüşlere katlandıktan sonra bir daha uyanmamacasına uykuya mı dalacağım; sonsuzca toprağı başımın üstüne mi örttüreceğim? Bırak, gözlerim kamaşana değin güneşe baksınlar. Bir ölüden farkım yoksa da, bırak beni; güneşin ışığını göreyim".

Denizin hemen kıyısında üzümlerin yetiştiricisi, şarabın imâlâtçısı Siduri yaşıyordu. Tanrıların kendisine verdikleri kocaman altın fıçılar, altın çanaklar yanı başında, denizin kenârındaki bahçede oturuyordu. Peçeyle örtünmüş Siduri; gövdesi postlarla kaplı, bedeninde tanrıların etini taşıyan, ama gönlü umutsuzlukla kıvranan, suratı uzun yoldan gelen birinin yüzünü andıran ve kendisine yaklaşan Gılgamış'ı oturduğu yerden gördü. Şöyle bir baktı ona, Gılgamış'la arasındaki uzaklığı göz kararıyla kestirdikten sonra içinden şöyle geçirdi: "Hiç kuşkusuz, kötü ruhlunun biri bu. Nereye gidiyor acaba?" Gılgamış girmesin diye hemen sürgüleyip kapattı kapıyı. Sürgünün sesini işiten Gılgamış, başını yukarı kaldırdı, ayağını da kapının aralığına dayayıp kadına seslendi: "Şarab imâlâtçısı genç kadın, kapını niçin sürgülüyorsun; kapıyı kapatmana yol açacak ne gördün ki? Şimdi kırıp

içeri gireceğim. Çünkü ben, Gökyüzü Boğasını ele geçirip öldüren, sedir ormanının bekçisini cansız yere seren, ormanda yaşayan Humbaba'yı alt eden, dağ geçitlerinde arslanları paralayan Gılgamışım."

Bunun üzerine Siduri ona "sen gerçekten Gökyüzü Boğasını ele geçirip öldüren, sedir ormanının bekçisini cansız yere seren, ormanda yaşayan Humbaba'yı alt eden, dağ geçitlerinde arslanları paralayan Gılgamışsan, yanakların niye böyle çöküк; yüzün niçin süzgün? Gönlün niçin umutsuzlukla kıvranıyor; yüzün ise niye uzun yoldan dönen birininkini andırıyor? Evet, yüzün niçin sıcak ile soğuktan kavrulmuş; niçin rüzgârları aramak üzere çayırları aşıp buraya vardın?"

Gılgamış ona şu karşılığı verdi: "Yanaklarım niçin çöküк, yüzüm nasıl süzgün olmasın? Gönlüm umutsuzlukla kıvranıyor, yüzüm de uzun yoldan gelen birininkini andırıyor; soğuktan da sıcaktan da kavruldu. Rüzgârları aramak üzere çayırları niçin aşmış olmayayım? Kırların yaban eşeğini, ovaların parsını avlamış olan arkadaşımı, erkekkardeşimi; Gökyüzü Boğasını ele geçirip öldüren, sedir ormanında Humbaba'yı alt eden, yanımda bunca tehlikeye göğüs geren Enkidu'yu, bunca sevdiğim erkekkardeşimi ölümlülük denen son alıp götürdü. Kurtlar gövdesine üşüşünceye değin yedi gün, yedi gece durmadan ağladım. Erkekkardeşim ölümden korkmama yol açtı; kardeşimden dolayı çöllerde başıboş dolanıp yerimde duramaz oldum. Ama şarab imâlâtçısı genç kadın, şimdi senin yüzünü gördüğüme göre, bunca korktuğum ölümün yüzünü bana gösterme artık."

Kadın şöyle cevap verdi: "Gılgamış, böyle telâşlı nereye gidiyorsun? Aradığın hayatı hiçbir vakit bulamayacaksın. Tanrılar, insanı yaratırlarken onun payına ölümü ayırdılar; dirimi ise, kendilerine sakladılar. Sana gelince Gılgamış,

karnını hoşa giden nesnelerle doldur; sabahtan akşama, akşamdan sabaha değin oyna, şölenler düzenle, eğlen! Tertemiz giysilerle kuşan, suda yıkan, elini tutan ufak çocuğu sevindir, karını kucaklayarak mutlandır; çünkü bu da, insanoğlunun ortak alınyazısıdır."

Ama Gılgamış, genç kadın Siduri'ye şu karşılığı verdi: "Sevdiğim Enkidu, toza toprağa karıştıktan, ben de ölüp toprak olacağımı bildikten sonra nasıl susarım, nasıl yerimde durabilirim? Deniz kıyısında yaşayıp denizin yüreğini gözlüyorsun. Genç kadın, şimdi söyle bana bakalım, Ubara Tutu'nun oğlu Utnapiştim'e hangi yoldan gidilir? Geçide nasıl ulaşırım? Ah! Bana hangi yöne sapmam gerektiğini açıklayıver. Becerebilirsem, Okyanusu aşacağım. Başaramazsam, çöllerde yeniden dolaşıp duracağım." Şarab imâlâtçısı bu kez ona şöyle dedi: "Gılgamış, Okyanus geçit vermez. Geçmiş zamanlardan bu yana her kim bu denizi aşmağa kalkmışsa başarısızlığa uğramıştır. Güneş, görkemiyle Okyanusu geçiyorsa da, Şamaş'tan başka onu şimdiye değin kim aşabildi ki? Geçitten geçmek güçtür; oradan akan ölümcül sular derindir. Okyanusu nasıl aşacaksın, Gılgamış? Ölümcül sulara vardığında ne yapacaksın? Ama koruluğa doğru yollanırsan, orada Utnapiştim'in kayıkçısı Urşanabi'ye rastlayacaksın. Taştan yapılmış şeyler, kutsal nesneler ondadır. Teknenin yılanlı pruvasını o yontar. Dikkatle bak ona. Belki de onunla birlikte geçebilirsin azgın suları. Olacak gibi değilse, o vakit de geri dönmen gerekecek."

Gılgamış, bu sözleri işitince öfkeye kapıldı. Baltasını eline aldı, kuşağından da hançerini çekti. Sinsice ilerleyip bir mızrak gibi tepelerine indi. Sonra ormana gidip oturdu. Urşanabi, hançerin ışıltısını görüp baltanın sesini işitti. Gılgamış, kızgınlığı sırasında geminin donanımını paramparça etti. Gılgamış, Urşanabi'nin karşısına çıkıp şöyle söylendi:

"Adım Gılgamış'tır. Uruktanım; Anu'nun evinden". Bunun üzerine Urşanabi ona "niçin yanakların çökük, yüzün süzgün?" diye sordu. "Gönlün niçin umutsuzlukla kıvranıyor; yüzün ise niçin uzun yolculuk yapmış birininkini andırıyor; evet, yüzün niçin sıcak ile soğuktan böylesine kavruldu; niçin rüzgârları arayıp çayırları aşarak buralara geldin?"

Gılgamış şöyle dedi: "Niçin yanaklarım çökük, yüzüm de süzgün olmasın? Gönlüm umutsuzlukla kıvranıyor; yüzüm sıcak ile soğuktan kavruldu. Rüzgârları aramak üzere, niçin çayırları yürüye yürüye geçip buralara gelmeyeyim? Kırların yaban eşeğini, ovaların parsını avlamış olan arkadaşımı, erkekkardeşimi; Gökyüzü Boğasını ele geçirip öldüren, sedir ormanında Humbaba'yı alt eden, yanımda bunca tehlikeye göğüs geren Enkidu'yu, onca sevdiğim erkekkardeşimi ölümlülük denen son alıp götürdü. Kurtlar gövdesine üşüşünceye değin yedi gün, yedi gece durmadan ağladım. Erkekkardeşim ölümden korkmama yol açtı; kardeşimden ötürü çöllerde başıboş dolanıp yerimde duramaz oldum. Ölüm alınyazısı beni bunaltıyor. Sesimi soluğumu kesip nasıl susayım? O, toza toprağa karıştı, demek ben de ölüp sonsuzca toprağın altında yatacağım. Ölümden korkuyorum. Bundan dolayı, Utnapiştim'e hangi yollardan gidileceğini bana söyle Urşanabi. Becerebilirsem, ölümcül suları aşacağım. Başaramazsam, çöllerde yeniden dolanıp duracağım".

Urşanabi, Gılgamış'a şöyle dedi: "Gılgamış, Okyanusu aşmaktan seni kendi ellerin alıkoydu. Geminin donanımını parçalamakla onun güvenliğini de yokettin."

Gılgamış şöyle dedi: "Bana niye bu denli kızıyorsun, Urşanabi; her mevsim, gece gündüz, denize açılıp onu aşan sen değilmisin?"

"Gılgamış, o parçaladığın nesneler vardı ya, işte, onlar, ölümcül suların bana dokunmalarını engelleyen, suda yol al-

mamı sağlayan şeylerdi. Onları bu nedenle saklamıştım. Ama Urnu yılanlarıyla birlikte onları da parçaladın. Şimdi ormana git bakalım, Gılgamış; orada baltanla yüz yirmi direk kes. Her birinin uzunluğu altmış dirsek olsun. Sonra onları bitümle boya, üzerlerine de halkalar geçirip buraya getir".

Bunu duyan Gılgamış, ormana yöneldi. Orada altmış dirsek uzunluğunda yüz yirmi adet direk kesti; hepsini bitümle boyadı, üzerlerine de halkalar geçirdi. Kesip hazırladığı bütün bu direkleri Urşanabi'ye teslim etti. Bunun ardından ikisi de tekneye binip Okyanusun dalgalarını yara yara açıldılar. Üç günde, bir ay on beş gündür yolculuk yapmışcasına yol aldılar. Sonunda Urşanabi, tekneyi ölümcül sulara ulaştırıp Gılgamış'a seslendi, "haydi, bir direk alıp itele, yalnız dikkat et, ellerin sulara değmesin. Gılgamış, bir ikinci, üçüncü, dördüncü direk daha al. Gılgamış, beşinci, altıncı, yedinci direği al! Gılgamış, sekizinci, dokuzuncu, onuncu direği al! Gılgamış, on birinci, on ikinci direği al!" Yüz yirmi kere iteledikten sonra, Gılgamış, direklerin tümünü kullanmış oldu. Sonra soyunup kollarını direk yerine gerdi; üstündekileri bir yelken gibi rüzgâra açtı. Böylelikle kayıkçı Urşanabi, Gılgamış'ı dağın doğusundaki Dilmun'da kurulmuş güneşin geçtiği sarayda yaşayan ve Uzaktaki adıyla tanınan Utnapiştim'in yanına ulaştırdı. Tanrılar, insanlar arasında sâdece ona ölümsüzlüğü armağan etmişlerdi.

Utnapiştim, mutluluk içerisinde yattığı yerden şöyle biraz uzağa göz atıp içinden şöyle geçirdi: "Tekne, nasıl olur da donanımsız ve direksiz denize açılır? Kutsal taşlar niye yokedilmiş? Kaptanı niçin gemiyi yönetmiyor? Gelen, benim adamlarından biri değil. Gördüğüm, postlara bürünmüş birisi. Urşanabi'nin peşi sıra kıyıdan yukarıya doğru çıkan da kim? Adamlarımdan biri olmadığı besbelli." Böylece, bakış-

larını yeni gelen bu yabancıya yöneltip ona şunları sordu: "Buraya yanakları çökük, yüzü süzgün, postlara bürünmüş olarak geliyorsun; söyle bakalım adın nedir? Hızlı adımlarla nereye gidiyorsun şimdi? Geçilmesi güç denizleri aşma bahâsına hangi nedenle bu yolculuğa sürüklendin? Gelişinin nedenini açıkla bana."

Utnapiştim'in sorularına, Gılgamış şöyle karşılık verdi: "Adım Gılgamıştır. Uruktanım; Anu'nun ocağındanım". Bunun üzerine, Utnapiştim, ona, "Madem Gılgamışsın, peki yanakların niçin çökük, yüzün niye süzgün?" diye sordu. "Hızlı hızlı nereye gidiyorsun şimdi? Gönlün niçin umutsuzluktan burkulmuş; yüzün niye uzun yolculuk yapmış birininkini andırıyor; niçin sıcak ile soğuktan böylesine kavruldu; neden rüzgârlara sırtını vererek çölleri aşıp buralara geldin?"

Bunun üzerine, Gılgamış da şunları söyledi: "Niçin yanaklarım çökük, yüzüm de süzgün olmasın? Gönlüm umutsuzluktan burkulmuş; yüzüm de uzun yolculuk yapmış birininkini andırıyor; sıcak ile soğuktan kavruldu. Çayırları aşıp da buralara niçin gelmeyeyim? Gökyüzü Boğasını ele geçirip öldüren, sedir ormanında Humbaba'yı alt eden ve yanımda bunca tehlikeye göğüs geren Enkidu'yu; bunca sevdiğim erkekkardeşimi ölümlülük denen son alıp götürdü. Kurtlar gövdesine üşüşünceye değin yedi gün, yedi gece durmadan ağladım. Erkekkardeşim, ölümden korkmama yol açtı; kardeşimden ötürü çöllerde başıboş dolanıp yerimde duramaz oldum. Alınyazısı beni bunaltıyor. Sesimi soluğumu kesip nasıl durayım. O, toza toprağa karıştı; demek, ben de ölüp sonsuzca toprak altında yatacağım." Gılgamış sözlerine şöyle devâm etti: "Uzaktaki diye adlandırdığımız Utnapiştim'i görmek amacıyla bu yolculuğa çıktım. Bu hedefe ulaşmak için yeryüzünü dolaştım, tehlikeli sıradağları aştım, denizleri geçtim; yolculuktan bitkin düştüm; eklemlerim

ağrıyor; tatlı uykunun ne olduğunu unuttum. Siduri'nin evine varmadan önce giysilerim eskiyip paralandı. Arslanı, sırtlanı, kaplanı, parsı, geyiği, dağ keçisini, av hayvanının her türlüsünü ve bu arada çayırlarda yaşayan ufacık yaratıkları öldürdüm. Etlerini yiyip postlarına büründüm. Böylece şarapçı genç kadının kapısına gelip dayandım. O da, kapıyı yüzüme kapatıp sürgüledi. Ama, yolculuk konusunda gerekli bilgiyi ondan aldım. Daha sonra, kayıkçı Urşanabi'ye ulaştım. Onunla birlikte ölümcül suları geçtim. Tanrıların arasına kabul edilen Utnapiştim ata! Sana ölüler ile dirilere ilişkin sorular sormak dileğindeyim. Aradığım hayatı nasıl bulacağım?"

Utnapiştim şöyle dedi: "Süreklilik yoktur. Sonsuzca ayakta kalacak bir ev yapıyormuyuz? Sonsuzca geçerli bir sözleşme akdedebiliyormuyuz? Kardeşler, mirâsı, sonsuzca alıkoymak üzere mi paylaşırlar; ırmakların taşma zamanları sınırlı değil mi? Sâdece, kurtçuğunu döken genç yusufçuk, güneşi tüm görkeminde görür. Olduğum olası süreklilik yoktur. Uyuyan ile ölü, birbirlerinin benzeridir. Kör talihin oyuncağı olmaktan kurtulamadıklarına göre, efendi ile uşak arasında ne fark var? Yargıçlar, bir araya gelince, insanların akıbeti belirlenmiş olur. Ölümü de dirimi de dağıtır onlar; ama ölüm gününü açığa vurmazlar."

Bunun üzerine, Gılgamış, Uzaktaki adıyla tanınan Utnapiştim'e şöyle dedi: "Şu ânda sana bakıyorum Utnapiştim; görünüşün benimkinden hiç de farklı değil; yüz çizgilerinde hiçbir başkalık yok. Karşımda, vuruşmağa hazır bir yiğit bulacağımı sanıyordum. Oysa burada yan gelip yatmaktan başka bir şey yapmıyorsun. Bana gerçeği söyle: Nasıl oldu da tanrıların arasına katılıp ölümsüzlüğe erişebildin?"

Utnapiştim, Gılgamış'a şöyle cevap verdi: "Sana bir sır vereceğim, tanrıların bilinmeyen bir yanını anlatacağım."

TUFAN HİKÂYESİ

"Fırat'ın kıyısına kurulmuş Şurrupak kentini biliyormusun? İşte o kent zamanla eskidi; kendisiyle birlikte tanrıları da kocadı. Orada gökkubbenin efendisi ve atası Anu, danışmanı savaşçı Enlil, yardımcı Ninurta, su geçitlerinin gözcüsü Ennugi bulunuyordu; onlarla bilikte Ea da oradaydı. O günlerde insanlar durmadan arttı, yeryüzü, dolup taştı ve yabanî bir boğa gibi böğürdü; yüce tanrı da bu homurtudan tedirgin oldu. Homurtuyu işiten Enlil, tanrıların danışma toplantısında şöyle konuştu: 'İnsanoğlunun çıkardığı bu kargaşa çekilmez hâle geldi. Gürültü patırtıdan gözümüze uyku girmez oldu.'

Bunun üzerine, tanrılar, insanoğlunu yoketmek konusunda anlaştılar. Tanrıların kendi aralarında vardıkları bu kararı Enlil uyguladı. Buna karşılık Ea, önceden verdiği sözü tutarak, beni bir düş aracılığıyla bu karardan haberdâr etti. Onların sözlerini kamıştan yapılmış evime fısıldadı: 'Kamış ev, kamış ev! Duvar, ey duvar; kulak ver kamış ev, yankıla duvar! Ey Şurrupak'lı, ey Ubara-tutu'nun oğlu! Evini yık,

malını bırak; kendine bir tekne yap yeryüzünün nimetlerini bir yana atıp kendini kurtarmağa bak. Dediklerimi hemen uygula; evini yık, kendine tekne yap. Yapacağın teknenin ölçüleri şunlardır: Eni, boyuna eşit olsun, güvertesinin üzerindeki dam ise, dipsiz uçurumu örten çatıyı andırsın. Yapıp bitirdikten sonra, gemiye bütün canlı yaratıkların tohumunu al!'

Söylediklerini anlayınca, şöyle cevap verdim: 'Buyurduklarını kutsal bir görev olarak yerine getireceğim. Yalnız, kent halkına, kentin yaşlılarına ne diyeceğim?' 'Onlara şunu bildir: Enlil'in bana öfkelendiğini öğrendim. Bu yüzden artık bende ne onun ülkesinde ne de kentinde dolaşacak cesaret kaldı. Efendim Ea'yla birlike yaşamak üzere Körfeze gideceğim. Ama size, sınırsız bolluk, az bulunur balıklar, ürkek av kuşları ile bereketli bir hasat mevsimi verecek. Akşam üzeri, fırtınanın binicisi, sizlere seller gibi buğday getirecek.'

Tan yeri ağarırken, bütün ev halkı çevremde toplandı. Zifti çocuklar, geri kalan gerekli bütün nesneleri de erkekler getirdi. Beşinci günde geminin omurgasını ve eğrilerini yerlerine oturttuktan başka, tahta döşemeleri de çaktım. Zemin dört dönümdü. Güvertenin her bir yanı yüz yirmi dirsekti. Ayrıca bir dörtgen alan vardı. Onun altına altı güverte yaptım; tümü birden yedi ediyordu. Güverteleri tahta perdelerle dokuz bölmeye ayırdım. Gereken yerlere çivi çaktım; sonra öteki donanımları hazırladım; içerisini erzakla doldurdum. Yük taşıyıcıları sepetlerle yağ getirdiler. Ocağa zift, harç, yağ doldurdum. Kalafat işleri daha fazla yağın tükenmesine yol açtı. Geminin kaptanı, yağın büyük kısmını anbarına kaldırttı. Halka öküz ve her gün koyun kestim. Gemi yapı ustalarına ırmak suyuymuşcasına durmadan şarap sundum: Tâze şarap, kırmızı şarap, yağ, beyaz şarap. Yeni Yıl şölen-

lerindeki gibi bir şenlik oldu. Başımı yağladım. Yedinci günde gemi tamamlanmıştı.

Gemiyi denize indirme işinde epeyi zorluk çıktı. Teknenin üçte ikisi suya gömülünceye dek aşağıdan da yukarıdan da safralar yer değiştirdi durdu. Ben de, elde avuçtaki bütün altını ve canlıları, ailemi, akrabalarımı kırların hem yabanî hem de evcilleşmiş hayvanlarını ve zanaatçıları tekneye aldım. Şamaş'ın bildirdiği ân, 'akşama fırtınanın binicisi varıp yıkıcı yağmuru yağdırdığında, teknene bin, her tarafı sımsıkı kapat' dediği zaman gelip çatmıştı; bütün yaratıkları ve nesneleri tekneye yükledim. Vakit gelip çatmıştı; gece bastırdı, fırtınanın binicisi yağmuru gönderdi. Hava gerçekten korkunçtu. Gemiye binip her tarafı sımsıkı kapattım. Her şey tamamdı. Her taraf sımsıkı kapatılmıştı. Kalafat işleri eksiksizce tamamlanmıştı. Onun üzerine, yekeyi, geminin yönetimini, kısacası bütün sorumluluğu serdümene devrettim.

Tan yeri ağarmağa başlarken ufuktan bir kara bulut ağdı. Bu bulut, fırtınanın efendisi Adad'ın bulunduğu yerde gürledi. Fırtınanın habercileri Şullat ile Haniş, dereyi tepeyi geçerek başı çektiler. Daha sonra, uçurum tanrıları ortaya çıktı. Nergal, alttaki suları tutan bentleri yıktı. Savaş tanrısı Ninurta, setleri yerlebir etti. Cehennemin yedi yargıcı, Annunnaki, meşalelerini kaldırıp ülkeyi kurşunî alevlere boğdu. Fırtına tanrısı, gün ışığının yerine karanlığı koyduğunda; ülkeyi bir çömlek gibi kırıp döktüğünde, umutsuzluğun yol açtığı bitkinlik gökkubeye yükseldi. Bütün gün boyunca bora azıttı durdu. Yol aldıkça kudurdu; halkın üzerine düşman gibi saldırdı. Kardeş kardeşi göremez oldu; insanlar, gökyüzünde bile görülmüyordu. Tanrılar dahî tufandan dehşete kapılıp göğün en yüksek katına, Anu'nun gökkubbesine kaçtılar. Sokak köpekleri gibi titreyerek orada duvarların dibine sin-

diler. Bunun ardından, Gökyüzünün güzel sesli Ecesi İştar, doğuran bir kadınmışcasına çığlık attı: 'Yazık! Kötülük buyurduğumda, eski günler göçüp gitti. Tanrıların danışma toplantısında bu kötülüğü niçin buyurdum? İnsanları yoketmek amacıyla savaşların açılmasını istedim. Ama onları ben ortaya çıkardığıma göre, benim insanlarım değiller mi? Şimdi balık yavruları gibi, denizde oradan oraya sürükleniyorlar.' Cennetin de cehennemin de yüce tanrıları ağlayıp sustular.

Altı gün, altı gece boyunca yeller esti; sel, bora ile subaskınları, taşkınları yeryüzünü kasıp kavurdu. Sel ile sutaşkınları, savaşan ordular gibi birlikte kudurdu. Yedinci gün ağardığında güneyden esen fırtına dinmeğe yüz tuttu, deniz yatıştı. Tufanın da hızı kesildi. Yeryüzüne göz attığımda her yanı sessizliğin kaplamış, bütün insanların da çamura dönüşmüş olduğunu gördüm. Denizin yüzeyi, bir damın üstü gibi, dümdüz uzayıp gidiyordu. Anbar kapağını açtığımda, yüzüme ışık düştü. Sonra, oturup ağlamağa başladım. Gözyaşlarım çağlarcasına aktı; çünkü, sular dört bir yanı virâneye çevirmişti. Bir kara parçasını görmek için boşuna bakındım. Sonra, on dört fersah ötede bir dağ görünüverdi. Gemi, o dağa oturdu. Nisir dağında karaya oturan gemi, yerinden kıpırdamadı. Bir gün geçti kıpırdamadı yerinden, ertesi gün de Nisir'in üzerinde kımıltısızca karaya oturmuş olarak kaldı. Yedinci gün, tan yeri ağarırken bir güvercin salıverdim; uçup gitti. Ama konacak yer bulamayınca geri döndü. Sonra, bir kırlangıç saldım. Kırlangıç, uçup gitti. O da konacak yer bulamayınca dönüp geldi. Ardından, bir kuzgun saldım. Kuzgun, suların çekilmiş olduğunu gördü; orada burada bulduklarını yemeğe koyuldu; gak gak etti, geri dönmedi. Bunun üzerine, tuttum, her şeyi dört bir yana savurdum; kurban sundum ve yiyecek içecekten dağın tepesinde adak adadım. Yedi kazan kurdum. Ateşin üstüne odun, kamış,

sedir ile mersin ağacı yığdım. Tanrılar, tatlı kokuyu alınca, adağın başına sinekler gibi üşüştüler. Anu'nun kendisini memnun etmek için bir zamanlar armağan ettiği semâvî mücevherden yapılmış gerdanlığı havaya kaldırarak İştar da çıkageldi o sırada. 'Ey burada hazır bulunan tanrılar! Gerdanımdaki değerli taşları hatırlarlarcasına boynumu çevreleyen lâcivert taşını gördükçe bu günleri hatırlayacağım. Bu son günleri unutmayacağım. Tanrıların tümü de adağın başına toplansın, ama Enlil gelmesin. Bu kurbana o, asla yaklaşmayacak. Yaklaşmayacak; çünkü hiç düşünmeden Tufana yol açtı. İnsanlarımın ortadan kalkmasına önayak oldu.'

Enlil varıp gemiyi görünce küplere bindi; tanrılara öfkelenip şöyle dedi: 'Şu ölümlülerin arasından canını kurtaran çıktı mı acaba? Hiçbiri mahvolmaktan kurtulmayacaktı.'

Bunun üzerine, kuyular ile kanalların tanrısı Ninurta ağzını açtı; savaşçı Enlil'e şöyle dedi: 'Ea'yı araya katmadan hangi tanrı kendi başına bir şey düzenleyebilir? Her şeyi bilen yalnızca Ea'dır.'

Sonra Ea, savaşçı Enlil'e şunları söyledi: 'Tanrıların en bilgesi yiğit Enlil! Böyle düşüncesizce tufanın kopmasına nasıl oldu da yol açtın?

Günah işlemiş olana yükle günahını;

Hizâya sok yasaya karşı çıkanı.

Biraz cezalandır koparmağa kalktı mı bağlarını,

Çok sert davranma, yoksa mahvedersin cezalandırdığını.

Bir arslan ortadan kaldırsaydı insanlığı,

Tufan kırıp geçireceğine.

Bir kurt ortadan kaldırsaydı insanlığı,

Tufan kırıp geçireceğine.

Yeryüzünü kasıp kavuran açlık belâsı olaydı,

Tufan olacağına.

Yeryüzünü kasıp kavuran vebâ belâsı olaydı.

Tanrıların sırrını ben ele vermedim. Bilge kişi haberi düşünde almış. Şimdi söyle bakalım, bu kişiye nasıl bir işlem uygulansın?'

O zaman Enlil, gemiye yöneldi. Karımı da beni de elimizden tutarak gemiye soktu. İkimize de önünde diz çöktürdü. Alnımıza dokunup şu sözleri söyleyerek kutsadı bizi: 'Geçmiş günlerde, Utnapiştim bir ölümlü kişiydi. Bundan böyle kendisi ile karısı uzaklarda ırmakların ağzında yaşayacaklar.' İşte böylece tanrılar, beni alıp burada, ırmakların ağzında ve uzakta yaşamak üzere yerleştirdiler.

DÖNÜŞ

Utnapiştim şöyle dedi: "Sana gelince Gılgamış, aradığın hayatı bulabilmen amacıyla senin için tanrıları kim toplantıya çağıracak? Bunu diliyorsan, dileğini sına: Altı gün, yedi gece boyunca uykuya direnmen gerek." Ne var ki, olduğu yerde otururken, yapağıdan taranmış yumuşacık yünü andıran uyku Gılgamış'ın üzerine çöktü.

Utnapiştim, karısına şöyle dedi: "Şuna bak! Ölümsüzlüğe kavuşmak uğruna çırpınan güçlü adama bir göz at. Uykunun dumanı şimdiden üzerine çöktü." Karısı şöyle cevap verdi: "İnsanların tümü de aldatıcıdır. Bu adam, seni bile aldatmağa kalkacaktır. Bundan ötürü ekmek pişireyim. Her gün başucuna bir somun koy. Uyuduğu günlerin sayısını belirtmek için de duvara çentik at."

Böylece, Utnapiştim'in karısı her gün bir somun pişirdi Pişirdiği somunu da Utnapiştim, Gılgamış'ın başucuna koydu. Uyuduğu günleri de duvara işâretledi. Sonra, ilk somunun taş gibi sertleştiği, ikincinin köseleye döndüğü, üçüncünün sırılsıklam olduğu, dördüncünün kabuğunun küflendiği, beşincinin bayatladığı, altıncının henüz tâze olduğu ve yedincinin ateş üzerinde bulunduğu gün geldi. O zaman Utnapiştim, Gılgamış'ı dürterek uyandırdı. Uyanan Gılga-

mış, Uzaktaki diye bilinen Utnapiştim'e "ayağa kalkmam için bana dokunduğun ânda dalar gibi olmuştum" dedi. Utnapiştim ona şöyle dedi: "Şu somunları say da kaç gün uyuyakaldığını öğren. Gördüğün gibi, sana pişirilmiş ilk somun taş gibi sertleşti, ikincisi köseleye döndü, üçüncüsü sırılsıklam oldu, dördüncüsü küflendi, beşincisi bayatladı, altıncısı henüz tâze, yedincisi de seni uyandırdığımda hâlâ ateşin üzerinde pişmekteydi". Gılgamış şöyle cevap verdi: "Ne yapacağım şimdi, ey Utnapiştim? Nereye gideceğim? Şimdiden gecenin hırsızı elimi ayağımı bağlıyor; ölüm ise odama çöreklenmiş. Ayağımı nereye bassam orada ölümü buluyorum."

O zaman Utnapiştim, Urşanabi'ye dönerek şöyle dedi: "Yazık Urşanabi! Bundan böyle, bu barınakta nefret edilen bir kişi oldun. Burası senin için değil. Bu denizi geçme hakkını da yitirdin artık. Kıyılardan sürüldün; haydi git! Bedeni baştan aşağı kirli kaplı bulunan, yabanî hayvanların postu yüzünden vucudunun güzelliği farkedilmeyen ve önüne düşerek buraya getirdiğin şu adamı yıkanma yerine götür. Uzun saçlarını yıkayıp suya düşmüş kar kadar temiz kılsın. Postunu denize atsın; deniz de onu alıp götürsün; böylece vucudunun güzelliği gözler önüne serilsin. Alnındaki saç bağı yenilensin. Çıplaklığını örtecek giysiler giydirilsin ona. Kentine ulaşıp da yolculuğu sona erinceye değin bu giysiler eskimeyip yepyeni kalsın üzerinde."

Urşanabi, böylelikle Gılgamış'ı alıp yıkanma yerine götürdü. Uzun saçlarını, suya düşmüş kar gibi temiz oluncaya kadar yıkadı; postunu sırtından atıp da deniz, postu alıp götürünce, vucudunun güzelliği gözler önüne serildi. Alnına dolanmış saç bağını da yeniledikten sonra, ona çıplaklığını örtecek giysiler verdi. Bu giysiler, Gılgamış, kentine ulaşıp yolculuğu sona erinceye değin eskimeyecek; üzerinde yep-

yeni kalacaktı.

Bu işler de tamamlandıktan sonra, Gılgamış ile Urşanabi suya indirdikleri tekneye binip açılmağa hazırlandılar. Ama Uzaktaki diye bilinen Utnapiştim'in karısı, kocasına şöyle dedi: "Gılgamış, buraya yorgun argın vardı; bitkin durumdadır şimdi. Yurduna ulaşmasını sağlayacak ne vereceksin ona?" Utnapiştim söz aldı; Gılgamış da bir sırığın yardımıyla tekneyi kıyıya yanaştırdı. "Gılgamış, buraya yorgun argın vardın; bitkin düştün. Yurduna ulaşmanı sağlayacak ne vereyim sana? Gılgamış, gizli bir şeyi, tanrıların bir gizlisini açıklayacağım. Suyun altında biten bir bitki vardır. Bu bitkinin dikeni; gül dikenini andıran iğnesi var. Bu iğne ellerini yaralayacak. Ama onu koparmayı başarırsan, ellerin, yitirmiş olduğun gençliğini sana geri veren şeyi tutmuş olacak."

Bunu işiten Gılgamış, savakları açtı; akıp gelen tatlı su akıntısına kendisini kaptırıp en derin sulara ulaştı; ayaklarına ağır taşlar bağlayıp dibe indi. Orada suyun derinlerinde biten bitkiyi gördü. Bitkinin dikenleri, ellerine battı. Fakat, Gılgamış, bitkiyi koparmağı başardı; ayaklarına bağlı duran taşların iplerini kesti; sular da onu kıyıya attı. Gılgamış, kayıkçı Urşanabi'ye şöyle seslendi: "Gel de şu olağanüstü bitkiyi gör. İnsana eski gücünü yeniden kazandırma özelliği var bunun. Onu yıkılmaz duvarlı Uruk'a götürüp yemeleri için yaşlılara vereceğim. Adını da 'Yaşlılar Gençleştiler' koyacağım. Sonunda, onu kendim yiyip yitirdiğim gençliğimi yeni baştan elde edeceğim." Bunun üzerine, Gılgamış girdiği kapıdan geri döndü. Urşanabiyle birlikte yol aldı. Yirmi fersahlık yol aldıktan sonra yemek yediler. Otuz fersahlık yolu arkalarında bırakınca gecelemek üzere konakladılar.

Gılgamış, suyu buz gibi olan bir kuyu gördü. İnip suya girdi ve yıkandı. Su birikintisinin derininde yatmakta olan bir yılan ise, çiçeğin yaydığı tatlı kokuyu aldı. Sudan çıkıp

bitkiyi kaptı. Kapar kapmaz da derisini değiştirdi ve kuyuya daldı. Bunun üzerine, Gılgamış, oturup ağladı; sonra Urşanabi'nin elinden tutup şöyle dedi: "Ey Urşanabi, ellerime bunca acıyı bunun için mi çektirdim; bunun için mi yüreğimin kanını akıttım? Kendi hesabıma hiçbir şey kazanmadım. Ben değil, toprağın yabanî hayvanı şimdi o bitkinin safasını sürecek. Akıntı, bitkiyi buradan yirmi fersah geriye, onu bulup çıkardığım derinliklere götürmüştür. Bir ipucu bulmuştum, şimdi onu da yitirdim. Tekneyi kıyıda bırakıp yolumuza koyulalım."

Yirmi fersahlık yolu aldıktan sonra yemek yediler. Otuz fersahlık yolu arkalarında bırakınca, gecelemek üzere konakladılar. Bir ay on beş günlük yolculuk sırasında alınan yolu, üç günde aldılar. Yolculukları sona erdiğinde Uruk'a, yıkılmaz duvarlı kente vardılar. Gılgamış, kayıkçı Urşanabi'ye şöyle seslendi: "Urşanabi, Uruk'un surlarına bir tırman bakalım. Temelin bulunduğu seti incele, duvar işini bir sınayıver. Bak bakalım, surlar pişmiş tuğladan yapılmamış mı; temelleri atanlar da yedi bilge değil mi? Tamamın üçte biri kent, üçte biri bahçe, üçte biri de tanrıça İştar'ın bölgesi sayılan alandır. Tanrıçanın bölgesiyle birarada bütün bu kesimler Uruk'un tümünü oluşturur."

Bu da yeryüzünün ülkelerini tanıyan kral Gılgamış'ın eseriydi. Bilgeydi. Sırları görürdü. Gizli şeylerle tanışıktı. Bize tufandan önceki günleri hikâye eden oydu. Uzun bir yolculuğa çıktı. Çalışmaktan, didinmekten bezdi, yorgun düştü. Geri dönünce de bir taşın üzerine hikâyesinin tümünü kazıdı.

GILGAMIŞ'IN ÖLÜMÜ

Tanrıların atasının, yânî dağların Enlili'nin, Gılgamış için belirlediği alınyazısı gerçekleşti: "Toprağın altında karanlık, ona bir ışık gösterecek: İnsanoğlunun, gelecek nesillere bırakmak gâyesiyle yarattığı anıtlardan hiçbiri onun yaptığıyla kıyaslanamayacak. Yiğitler de erenler de Ay'a benzerler; önce gittikçe büyür ve parıldar, sonra solup giderler. İnsanlar onun için 'başka kim onun gibi kudret ve kuvvetle hüküm sürdü?' diyecekler. Onsuz ışık olmayacak; tıpkı karanlık ayda, gölgeler ayında güneş olmaksızın ışığın olmayacağı gibi. Ey Gılgamış, görmüş olduğun düşün anlamı buydu. Sana hükümdarlık verildi; alınyazın işte buydu; yoksa ölümsüzlük kaderin değildi. Bu yüzden ruhunu keder kaplamasın; sıkılıp bunalma. Buna karşılık; bağımlı kılıp bağımsız bırakma; kader, insanlığın karanlığı ile aydınlığı olma gücünü verdi sana. Halk üzerinde sana eşsiz bir üstünlük sağladı; kaçıp kutulmanın imkânsız olduğu çarpışmalarda geriye dönüşün olmadığı akınlarda ve saldırılarda seni hep zaferle tâçlandırdı. Ne var ki, bu gücünü kötüye kullanma. Saraydaki uşaklarına adaletle davran. Güneş'in önünde doğrulukla davran."

Hükümdar uzandı kalkmamak üzere bir daha,

Kullab'ın Efendisi kalkmayacak bir daha;

Kötülüğü alt etti ama yine de dönmeyecek.

Tepeden tırnağa silâhlıydı, ama kalkmayacak artık.

Bilgeydi, yakışıklıydı, ama dönmeyecek bir daha;

Dağa gitti, gelmemek üzere;

Kader döşeğine yattı, kalkmamak üzere,

Renkli sedirden inmeyecek bir daha.

Yedisinden yetmişine kent halkı susmak nedir bilmedi. Etten kemikten, kandan candan yapılma nice insan varsa, o kadarı ağıt yaktı; yakılan ağıtlar da göğe ağdı. Alınyazısı konuşmuştu sonunda. Zokayı yemiş balık misâli yatıyordu ölüm döşeğinde; tuzağa düşmüş ceylân gibi. İnsanlıkdışı Namtar çökmüştü üstüne; eli ayağı olmayan, et yemeyip su içmeyen Namtar.

Hepsi de Ninsun'un oğlu Gılgamış'a sunacakları armağanları tarttılar; sevgili karısı, oğlu, odalığı, çalgıcıları, soytarısı, bütün ev halkı; uşakları, kâhyaları; sarayda yaşayan herkes Ninsun'un oğlu ve Uruk'un yüreği Gılgamış'a sunacaklarını tarttılar. Ölümün Kraliçesi Ereşkigal'e de ölümün öbür bütün tanrılarına da sunacakları armağanları tarttılar. Alınyazısı Namtar'a vereceklerini ölçüp biçtiler. Kapının koruyucusu Neti'ye, ekmek; yılanın tanrısı, hayat ağacının efendisi Ningizzida'ya, genç çoban Dumuzi'ye, Enki ile Ninki'ye, Endukugga ile Nindukugga'ya, Enmul ile Ninmul'a dahî; Enlil'in bütün atalarına hep ekmek sunuldu. Şölen tanrısı Şulpay'e ziyâfet çekildi. Sürülerin tanrısı Samukan'a, anne Ninhursag'a, yaratma yerindeki yaratıcı tanrılara, gökte yaşayanlara sunulacak armağanları rahipler ile rahibeler tarttılar.

Ninsun'un oğlu Gılgamış, mezarında yatıyor. Sunakta ekmekten oluşan sunuyu tarttı. Tapınakta da yere şarap döktü.

Ninsun'un oğlu; insanların arasında eşine rastlanmaz yiğit ve hükümdar; efendisi Enlil'e saygıda kusur etmeyen ulu Gılgamış, işte o günlerde ayrıldı yeryüzünden. Bütün övgüler sanadır, Kullab'ın efendisi, ey Gılgamış!

ADLAR DİZİNİ

Destanda geçen tanrı, kişi ile yer adlarının kısa bir açıklamasını bu dizinde bulacaksınız. Değişik çağlarda, tanrılara, farklı ve kimi zaman karşı nitelikler yüklenerek tapıldı. Dizinde yer alanlar, sadece **Gılgamış Destanını** ilgilendiren adlardır.

ADAD: Fırtına, yağmur ve hava tanrısı.

ANŞAN: Elam'ın güney batı İrandaki bir yöresi. Yay yapmakta kulanılan tahtanın bu yöreden sağlandığı sanılmaktadır.

ANTUM:**Anu**'nun karısı.

ANU:Sümerlilerin **An**'ı; "yukarıdaki büyük", tanrıların atası, gökkubenin tanrısı. Sümerliler, evrenin ortaya çıkışını açıklarken başlangıçta bir ilk denizin bulunduğunu söylüyorlardı. Gökyüzü "An"ı ile yeryüzü "Ki"yi kapsayan evren dağını doğuran bu ilk denizdi. Sonra **Enlil,** "An"ın, "Ki"den ayrılmasına yol açtı. Bunun üzerine, gökyüzünü An, yeryüzünü de Enlil alıp götürdü. Uruk'ta önemli bir tapınağı bulunan Anu, zamanla önemini kaybetti.

ANUNNAKİ: Genellikle Anu'nun soyundan gelen ölüm yargıçları; yeraltı evreninin tanrıları.

APSU: Dipsiz uçurum, yerin altındaki sular. **Enuma Eliş**'in

daha sonraki efsânesinde, özellikle, denizin tuzlu suları ve bir üçüncü sıvı unsurla karışan tatlı su, tanrıları meydana getirdi. Ölmüşcesine uyuyan **Ea**'nın "büyü"süyle Apsu'nun sularının, yeraltında kımıltısız kaldıkları düşünülüyordu.

ARURU: Anu'nun tasavvurunu göz önünde tuturak Enkidu'yu kilden oluşturan yaratıcı tanrıça.

AYA: Güneş Tanrısı **Şamaş**'ın şafağı ve gelini.

BELİT-ŞERİ: Yeraltı evrenindeki tanrıların yazıcısı.

DİLMUN: Kimi zaman "Güneşin Doğduğu Yer", kimi zaman da "Canlılar Ülkesi" olarak belirlenen ve Basra Körfezinde bulunduğu sanılan Sümerlilerin cenneti. Dilmun, aynı zamanda hem Sümer yaratma efsânesinin geçtiği yöre hem de Sümerlilerin tanrılaştırdığı Tufan kahramanı Ziusudra'nın, tanrılar tarafından ebedî olarak yaşamak üzere, gönderildiği yerdir.

DUMUZİ: Tammuz'un Sümercesi; "Ağılın efendisi ve çobanı" diye de tanınır; bitkilerin ve verimliliğin tanrısıdır. **Ningizzida**'nın "ebedî" yoldaşı olarak cennetin kapısında durur. Sümerlilerin "İanna'nın ortaya çıkışı" anlatısında bu tanrıçanın kocasıdır. İanna ise, **İştar**'ın Sümerlilerdeki karşılığıdır. Sümerlilerin Kral-Çizelgesine göre, Gılgamış, "Çoban Dumuzi"nin soyundandır.

EA: Sümerlilerde Enki adıyla anılırdı. Ea, tatlı sular ile bilgeliğin tanrısı; sanatın koruyucusu; genellikle koruduğu insanları yaratanlardan biridir. "Derinde" yaşardı. Adına bir tapınağın kurulduğu Eridu'nun baş tanrısıydı. Ataları kesin olarak bilinmiyor; fakat **Anu**'nun çocuğu olduğu söylenebilir.

EANNA: Anu ile **İştar**'a, Uruk'ta adanmış tapınağın bulunduğu kesim.

EGALMAH: Gılgamış'ın annesi tanrıça **Ninsun**'un Uruk'ta oturduğu "Büyük Saray".

ENDUKUGGA: **Nindukugga**'yla birlikte yeraltı evreninde yaşayan Sümer tanrıları; **Enlil**'in anne-babası.

ENKİDU: Yaratıcı tanrıça **Aruru,** Enkidu'yu gökten ve Anu'nun savaş tanrısı **Ninurta**'nun özünden ve **Anu**'nun tasavvurunu göz önünde tutarak ortaya çıkardı. Enkidu, Gılgamış'ın, yoldaşıydı; yabanî ve tabîî bir yaratıktı. Daha ileriki dönemlerde hayvanların koruyucusu yahut tanrısı; başka bir mensur parçanın da kahramanı olarak kabul edilmiş olabilir.

ENLİL: Yerin, yelin, evrensel havanın tanrısı. **Anu**'nun buyruklarını yerine getirir. Sümerlilerin, tanrıların ortaya çıkışı konusunda anlattıklarına bakılırsa, gök olan **An** ile yer olan **Ki**nin birleşmesinden doğmuştur. Sonra, bunları birbirlerinden ayırıp yeryüzünü kendi payı olarak aldı. Daha ileriki çağlarda baş tanrı sıfatıyla Anu'nun yerine geçti. Nippur kentinin de koruyucusuydu.

ENMUL: **Endukugga**'ya bakınız.

ENNUGİ: Sulama tanrısı ve kanalların denetleyicisi.

ENUMA ELİŞ: Tanrıların yaradılışını, genç tanrı Marduk'un, kargaşa (kaos) güçlerini yenişini, yine kargaşanın yenilgiye uğramış kahramanı Kingu'nun kanından insanın yaratılmasını anlatan Sâmî yaradılış destanı.

EREŞKİGAL: Yeraltı evreninin ecesi, Persefone'yi hatırlatır. Bir vakitler, gök tanrıçasıydı. Sümerlilerin, tanrıların ortaya çıkışı konusunda anlattıklarına göre, gök ile yer birbirlerinden ayrıldıktan sonra, Ereşkigal yeraltı evrenine götürülmüştür.

ETANA: Tufandan sonra, Kiş'in efsanevî hükümdarı. Kendi adını taşıyan destanda bir kartalın sırtında göğe çıktığı anla-

tılır.

GILGAMIŞ: Destanın kahramanı olan Gılgamış, tanrıça Ninsun ile Kullab'lı bir rahibin oğludur. Tufandan sonra, Uruk'un beşinci hükümdarı olarak tahta oturmuş, önemli yapıların kurucusu ve ölülerin yargıcı olmakla ün salmıştır. Adının çevresinde birçok destan şiiri yazılmıştır.

GÖKYÜZÜ BOĞASI: Anu'nun, **İştar** için yarattığı kuraklık sembolü.

HANİŞ: Fırtına ile kötü havanın semâvî habercisi.

HUMBABA (yahut **Huvava**): Gılgamış ile **Enkidu**'ya karşı çıkan sedir bekçisi. Sonunda, **Gılgamış** ile Enkidu onu öldürdüler. Humbaba, Anadolulu, Elamlı yahut Suriyeli bir tanrı da olabilir.

İGİGİ: Yüce gök tanrılarının ortak adı.

İNSAN-AKREP: Benzeri olan dişisiyle birlikte, akşam olduğunda güneşin battığı dağın girişinde nöbetçidir. Mühürler ile fildişi kakmalarda, bedenin üst kesimi insan, altı ise, akrep olarak canlandırılmıştır. **Enuma Eliş**'e göre, İnsan-akrepler, tanrılara karşı savaşmaları için ilk sular tarafından yaratılmıştı.

İRKALLA: Yeraltı evreninin ecesi **Ereşkigal**'in bir başka adı.

İŞTAR: (Sümerlilerde İnanna diye geçer): Göğün Kraliçesi adıyla tanınan İştar, hem aş ve bereket hem de savaş tanrıçasıdır. Anu'nun kızıdır. Adına kurulmuş bir tapınağın bulunduğu Uruk'un da koruyucusudur.

İŞULLANA: Anu'nun bahçıvanı. İştar, İşullana'ya aşık olmuş ama karşılık görmemişti Bunun üzerine, bahçıvanı, köstebeğe yahut kurbağaya dönüştürerek cezalandırmıştı.

Kİ: Yeryüzü.

KULLAB: **Uruk**'un bir parçası.

LUGULBANDA: Uruk'da, tufandan sonraki hanedanın üçüncü hükümdarı. Hem tanrı hem de çoban. Bir Sümer şiirinin kahramanı. Ayrıca, Gılgamış'ın koruyucusu.

MAGAN: Mesopotamya'nın batısında bir ülke. Kimi zaman Mısır yahut Arap yarımadası, kimi zaman da ölüler ülkesi yahut yeraltı evreni.

MAGİLUM: Anlamı belirsiz; "Ölüler Teknesi" anlamına gelebilir.

MAMMETUM: Alınyazılarından sorumlu tanrıça.

MAŞU: Bu söz Akat dilinde "ikiz" anlamına gelir. Gece bastırınca güneşin indiği, tanla birlikte de yeniden doğduğu ikiz doruklu dağın adı. Maşu'nun, kimi zaman Lübnan, zaman zaman da Karşı-Lübnan sıradağları olduğu düşünülmüştür.

NAMTAR: Kötü talih, kötü alınyazısı, uğursuzluk; yeraltı evreninin şeytanı, **Ereşkigal**'in ulağı ve başpapazı. Ayrıca, hastalık ile vebanın getiricisi.

NEDU: Neti'ye bakınız.

NERGAL: Yeraltının ve vebanın tanrısı. Kimi zaman Ereşkigal'in kocası olarak bahsi geçen Nergal, gökten yeraltı evrenine geçişini anlatan bir Akadça şiirin konusudur.

NETİ: Yeraltı evreninin başkapıcısı olan Nedu'nun Sümercesi.

NİNDUKUGGA: **Endukugga**'yla bilikte yeraltında yaşayan tanrı.

NİNGAL: Ay tanrısının karısı; güneşin annesi.

NİNGİRSU: Sulama ile verimliliğin tanrısı **Ninurta**'nın eski adı. Lagaş yakınında her türlü bitkinin yetiştiği bir bostanı vardı. Bir dişi keçinin oğluydu.

NİNGİZZİDA: (yahut **Gizzida**): "Hayat Ağacının Efendisi" diye de tanınan bereket tanrısı. Kimi zaman insan başlı yılan hâline girmişse de, daha sonraları iyileştirici, büyü yapıcı tanrı; birlikte göğün girişinde nöbet beklediği Tammuz'un yoldaşı oldu.

NİNHURSAG: Sümerlilerin anatanrıçası. **An, Enlil** ve **Enki**'yle birlikte Sümerlilerin bellibaşlı dört tanrısından biri. Enki'nin karısı ve bütün bitkilerin de yaradanıydı. "Doğumun ecesi", "Nintu" ve "yeryüzü" (toprak) **Ki** adlarıyla anılan Ninhursag, aslında "anne" anlamına gelir.

NİNKİ: Ninhursag'ın başka bir adı olduğu sanılan Ninki, Enlil'in annesidir.

NİNLİL: Göğün, yerin, havanın, bir bakıma da yeraltının tanrıçası; Enlil'in karısı, **Ay**'ın annesi. **Enlil**'le birlikte Nippur'da tapılan bir tanrıçaydı.

NİNSUN: Gılgamış'ın annesi. Uruk'ta tapınağı bulunan küçük tanrıçalardan biri. **Lugulbanda**'nın karısı. Bilgeliğiyle ünlüydü.

NİNURTA: Ningirsu'nun daha sonraki adı olan Ninurta; hem savaşçı hem de savaş tanrısı; hem ulak hem de sulamanın ve kuyuların tanrısıydı. Bir şiire göre, yeraltı evreninin acı sularına set çekmiş ve canavarları yenmiştir.

NİSABA: Tahıl tanrıçası.

NİSİR: "Kurtuluş Dağı" anlamına geldiği sanılan Nisir'in, aşağı Zap suyunun güneyinde bulunan sıradağlar yahut Van Gölünün kuzeyindeki Ağrı olduğu ileri sürülür.

PUZUR-AMURRİ: Tufan süresince **Utnapiştim**'in serdü-

meni.

SAMUKAN: Sığırların tanrısı.

SİDURİ: Tanrısal şarab imâlâtçısı. Deniz (herhalde Akdeniz) kıyısında, güneşin bahçesinde yaşar. Adı, Hurri dilinde "genç kadın" anlamına gelir; **İştar**'ın bir başka adı da olabilir.

SİLİLİ: Aygırın annesi; gök kısrağının adı olduğu da söylenir.

SİN: Sümerlilerin Nanna dediği Ay. Güneş olan **Utu-Şamaş** ile İştar'ın babası Sin, Sümerlilerin en önde gelen gök tanrısıydı. Babası **Enlil,** annesi de **Ninlil**'dir.

ŞAMAŞ: Sümerlilerde Utu diye geçen Şamaş, güneşti. Sümerlilerde özellikle yargıç, birtakım bereket niteliklerine sâhib olan yasa koyucusudur. Sâmîlerde, zafer kazanmış bir savaşçı, bilgeliğin tanrısı, **Sin**'in oğlu; "babasından daha yüce" tanrı olarak tanınır. **İştar**'ın hem kocası hem de erkek-kardeşiydi. Elinde kararları kesip biçtiği bir testereyle canlandırılır. Şiirlerde "Şamaş" adının, tanrı yahut yalnızca güneş anlamını taşıdığı sanılıyor.

ŞULLAT: Fırtına ile kötü havanın habercisi.

ŞULPAY: Şölenler ile eğlentileri yöneten tanrı.

ŞURRUPAK: Uruk'un otuz kilometre kuzey batısında bugünkü Fara şehri. Mesopotamya'nın en eski kentleri arasında yer alır; Sümerlilere göre, tufandan önce kurulmuş beş büyük yerleşme merkezinden biridir. Tufan hikâyesinin kahramanı da Şurrupaklıdır.

TAMMUZ: (Temmuz) Sümerlilerin **Dumuzi**'si; bitkilerin ölen tanrısı. İştar ile Tammuz, ağıtların, yakınmalar ile sızlanmaların konusudurlar. Akatça bir şiirde, İştar, genç kocası Tammuz'u aramak amacıyla yeraltı evrenine iner. Bunun

kaynağı olan Sümerce şiirde ise, kibirinden ötürü kendisinin de, sağlıcaklı yeraltı evreninden tekrar çıkabilmesi için **Dumuzi**'yi rehin olarak oraya gönderen İnanna'dır.

UBARA-TUTU: Şurrupak'ın kralı ve **Utnapiştim**'in babası. Tufan öncesi Kral-Cetvelinde Utnapiştim'den başka adı anılan tek Kiş kralı.

URŞANABİ: Eski Babillilerin Sursunabu dedikleri Urşanabi, Utnapiştim'in ebedî olarak yaşadığı (Sümerlilerin de **Dilmun** adını verdikleri) cenneti güneşin bahçesinden ayıran ölümcül suları her gün geçen **Utnapiştim**'in kayıkçısıdır. Gılgamış'ı yolcu olarak yanına almakla bu geçiş hakkını yitirir. Bundan ötürü, Gılgamış'ın peşi sıra Uruk'a gider.

URUK: İncilde adı Ere olarak geçer; Babil'in güneyinde Fara (Purrupak) ile Ur arasında, bugün adı Varka olan yerde kurulmuş bulunan kent. Kazılar, **Anu** ile **İştar**'ın adlarına inşâ olunmuş koca tapınaklarla bezenmiş Uruk'un, en eski çağlarda bile önemli bir kent olduğunu göstermiştir. Kiş'in geleneksel düşmanıydı. Tufandan sonra, Gılgamış'ın dahî beşinci ve en ünlü hükümdar olarak yer aldığı hanedan, bu kentte hüküm sürdü.

UTNAPİŞTİM (Eski Babillilerde Utnapiştim, Sümerlilerdeyse Ziusudra diye anılır): Sümer şiirlerinde bilge hükümdar ve Şurrupak'ın rahibi olarak; Akat kaynaklarındaysa, **Şurrupak**'ın bir bilge yurtdaşı olarak adı geçer. Ubara-Tutu'nun oğludur ve "bütün canlıların tohumu"yla birlikte, koruyucusu olan tanrı **Ea**'nın hoşgörüsüne sığınarak Tufandan kurtulur. Daha sonra, tanrılar ona sonsuz hayatı bağışlar ve "ırmakların ağzı"na yerleştirilirler; "Uzaktaki" diye tanınır. Sümerlilere göre, Utnapiştim, güneşin doğduğu **Dilmum**'da yaşar.

YEDİ BİLGE: Mesopotamya'nın en eski yedi kentine medeniyeti getiren bilgeler.

KAYNAKLAR

Bu destanla ilgili başlıca kaynaklar daha önce **Giriş**te de verilmişti. Tam bir bibliyografya, James B. Pritchard'ın **Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testamen**tinde; Cahiers du Groupe François-Thureau-Dangin'de yayımlanan **Gilgamech et sa legende**da ve **Reallexikon der Assyrologie**de bulunmaktadır.

Aşağıda, **Gılgamış Destanı** metinlerinin hangi levhalardan alındığı gösterilmiştir.

(I) **Gılgamış ile Canlılar Ülkesi** adlı Sümerce şiirin metni, Nippur'da ortaya çıkarılan on dört, Kiş'te bulunan bir ve nereden geldiği bilinmeyen iki levhadır (tümü 175 satır). Sözü edilen levhalarda şu olaylar anlatılmıştır: Hükümdar Gılgamış ile Enkidu arasındaki arkadaşlığın kurulması; unutulmaz bir ad bırakma arzusu; Utu'nun (Şamaş'ın) Gılgamış ile Enkidu'yu silâhlandırması, yanlarına doğaüstü güçlerle donanmış yardımcılar katması; elli kişilik bir kafile hâlinde yola koyulma; sedir ağacının kesilmesi; Gılgamış'ın bitkin düşmesi; dağda akşam karanlığının çökmesi; Gılgamış'ın Enkidu'yla konuşması; Huvava'yla (Humbaba) evinde karşılaşma; Gılgamış'ın, ağaçları sökmesi; Humbaba'nın, hayatını

bağışlaması için Gılgamış'a yalvarması; Enkidu'nun tavsiyesi üzerine Gılgamış'ın, Humbaba'yı öldürüp cesedini, öfkesinden köpüren Enlil'e sunması. Sümerce metin burada kesilir.

(II). **Gılgamış'ın Ölümü**nü anlatan Sümerce metin, bölük pörçüktür. Ayrıca öbür Gılgamış şiirleri, ama özellikle **Canlılar Ülkesi** şiiriyle arasında ne gibi ilişki olduğu anlaşılamamaktadır. Bizim verdiğimiz metin, Nippur'da ortaya çıkarılıp M.Ö. İkinci bin yılın ilk yarısından kalan üç levhaya dayanıyor. Levhaların "A" ile "B" parçaları, Gılgamış'ın, Enlil tarafından belirlenen alınyazısını, ölmüş hükümdara yakılan ağıtları, cenaze dolayısıyla sunulan adakların dökümünü kapsıyor. Ne var ki, kısa süre önce Prof. Kramer, **Ölüm**ün en az dört yüz elli satırla tasvir edildiğini ortaya koyan başka parçalar buldu.

(III). M.Ö. İkinci bin yılın ilk yarısında yer alan ilk Babil hânedanı çağından kalma Eski Babil metinleri: "Pennsylvania Levhası" adı verilen bu belgede, Enkidu'nun gelişi, bu gelişle ilgili olarak Gılgamış'ın gördüğü düş anlatılır; "Yale Levhası" ise, orman yolculuğu için girişilen hazırlıkları, bu yolculuğa çıkanların Uruk'tan ayrılmalarını kapsar. Sippar'da bulunan "Meissner" parçası, Siduri olayını ve Gılgamış'ın, kayıkçısı Sursunabu (Urşanabi)yle karşılaşmasını dile getirir.

Eski Babil'le ilgili belgelere ilişkin bağımsız yayım, M.Jastrow ile A.T. Clay tarafından 1920de yapıldı: **An Old Babylonian Version of the Epic of Gilgamesh**. Tel Iscali'de bulunmuş olan bir başka Eski Babil levha parçasını T. Bauer yayımladı. (**Ancient Near Eastern Texts referring to the Old Testament**a bakınız). Bu levha parçasında Humbaba'nın ölümüyle ilgili olarak anlatılanlar, Sümerce metinde anlatılanlardan pek farklı değildir. Buna karşılık daha

sonraki Akatça metinler, bu konuda Sümer metninden hayli ayrılır. Ur'da ortaya çıkarılan Orta Babilce metin (British Museum, UET VI) Enkidu'nun hastalığıyla ilgili daha özlü bilgiler sağlanmaktadır. Gadd, **Iraq,** 28, 1966, 105-21 ve A.R. Millard'ın yayımladığı Eski Babil levha parçaları (**Iraq,** 26, 1964, 99) IX. levhaya birtakım eklemeler yapılmasını mümkün kıldı.

(IV) M.Ö. İkinci bin yılın ortalarına rastlayan Hitit metni, Orta Anadoludaki Boğazköyde ortaya çıkarılmıştır. Bu metinde, Gılgamış'tan ve üstünlüklerinden, ormanda olup bitenlerden, ormanda sedirin kesilmesinden, hastalanıp ölüm döşeğinde yatarken Enkidu'nun gördüğü düşten, Utnapiştim'i bulmak amacıyla çıkılan yolculuktan, Siduri olayından, Gılgamış'ın, Urşanabi'yle karşılaşmasından söz ediliyor. Bu açıdan, hikâye, öbürlerinden büyük ölçüde farklılık gösteriyor. Tercüme, **Zeitschrift für Assyriologie**de (39,1929) J. Friedrich ve **Istanbuler Mitteilungen**de (8, 1958, 93-125) H. Otten tarafından yayımlanmıştır.

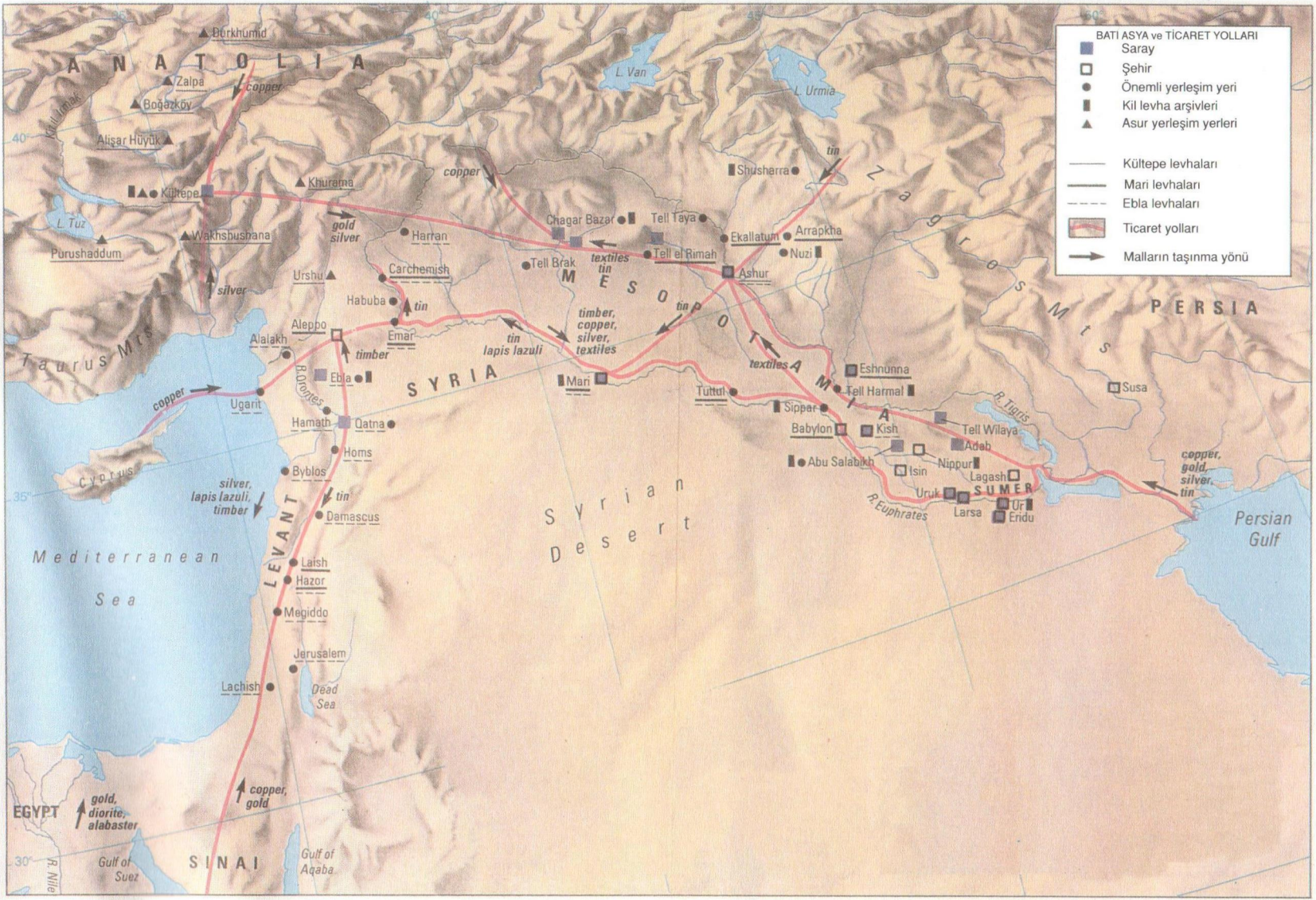
Boğazköyde ortaya çıkarılan Hitit levhalarındaki bir başka parça (KUB, VIII, 48, 1924)da, yakınlarda R. Stefanini tarafından **Jounal of Near Eastern Studies**de (28, 1968) yayımlandı.

(V) Utnapiştim'i bulmak için çıkılan yolculuğun bir kesimini de, yine Boğazköyde çıkarılan Hurri dilinden bir parçada buluyoruz.

(VI) Sâmî metinlerine gelince; bunlardan Hitit devletinde kullanılan Akatça metin parçaları Boğazköyde bulundu. Ne var ki, bütün metinlerin en eksiksizi Asurca olanıdır. Bu metin, aslında altı sütunluk on iki levhanın üzerine yazılmıştır. Her levhada aşağı yukarı üç yüz satır vardır. Bu on iki levhadan hepsinin parçaları elimizdedir. Hemen hepsi M.Ö. Yedinci yüzyıldan kalmadır ve Ninova saray kitaplığında

bulunmuştur. Gılgamış'ın, Utnapiştim'i bulmak amacıyla çıktığı yolculuktan dönünceye kadarki olayların metinlerine dayanır. Metinlerin dağılımı şöyledir: I. levhada, Gılgamış'ın Enkidu'yla ilgili ikinci düşüne değin Gılgamış ile Enkidu hakkında bilgi verilir. II. levhada, pek bölük pörçük olmakla birlikte, Gılgamış ile Enkidu'nun karşılaşması yer alır ve sedir ormanından ilk olarak söz edilir. III. levha, tam değildir. Burada Gılgamış'ın danışmanlar ve Ninsun'la konuşmaları; Enkidu'ya yüklenen görev açıklanır. Sâdece birkaç satırı artakalan IV. levhada ise, ormana yapılan yolculuk ve Gılgamış'la birlikte arkadaşının ormanın girişine varışı anlatılmış olabilir. V. levhada ormanın tasviri, dağda görülen düşler ve muhtemelen, Humbaba'yla karşılaşma ve onun öldürülmesi yer almaktadır. VI. levha, Gılgamış ile İştar'ın karşılaşmasını; Gökyüzü Boğası olayını ve Enkidu'nun hastalığının başlangıcını kapsıyor. VII. levhada, Enkidu'nun hastalığı sürüp gider; bu arada, hastalığı süresince gördüğü düşler anlatılır. VIII. levhada, Enkidu için yakılan ağıtlar ile muhtemelen cenâze töreni canlandırılmıştır. IX. levha Gılgamış'ın, Utnapiştim'i bulmak amacıyla çıktığı yolculukta, Siduri ile Urşanabi olaylarını; Gılgamış'ın, Utnapiştim'e ulaşmasını kapsar. Bugün en iyi durumda bulunan ve üç yüzden fazla mısrayı kapsayan XI. levhada Tufanın tasviri, Gılgamış'ın başından geçenler ve sonunda Uruk'a geri dönüş anlatılmıştır. Ancak, Asurlularca düzenlenen metinde Gılgamış'ın ölümünden söz edilmiyor. Sonuncu, yânî XII. levhada, ayrı bir olay anlatılır. Bu, VII levhada anlatılan Enkidu'nun ölümünün başka bir biçimidir. XII. levhada Sümerce aslından yapılmış tercüme bulunur; bunun da ancak parçaları kalmıştır. İkisi arasındaki ilişki, Prof. Kramer tarafından **Journal of the American Oriental Society**de (64, 1944) ve özellikle L. Matous tarafından **Gılgamich et sa legende**da incelenmiştir.

(VII) Sultantepede bulunan Akatça levha parçaları, 1951de Bay Nuri Gökçe ile Bay Seton Lloyd tarafından ortaya çıkarıldı. Tek sütunluk iki levhadan birinde Enkidu'nun hastalığından; ötekinde, Enkidu için ağıt yakan Gılgamış'tan ve muhtemelen cenâze töreni ve Gılgamış'ın, Enkidu'nun şerefine diktirdiği anıttan söz edilmektedir. Kısa olmakla birlikte, her iki levha da Ninova düzenlemesindeki boşlukları dolduruyor. Her iki levha parçasını, Dr. Gurney, **Journal of Cuneiform Studies** (8, 1954) ile **Anatolian Studies**de (II, 1952) yayımlamıştır. Dr. Gurney, bu parçalarda yazılı olanların, göze çarpan yanlışlıkları gösteren okul çocuklarının ev ödevleri olduğunu ileri sürüyor.

BATI ASYA ve TİCARET YOLLARI
Saray
Şehir
Önemli yerleşim yeri
Kil levha arşivleri
Asur yerleşim yerleri
Kültepe levhaları
Mari levhaları
Ebla levhaları
Ticaret yolları
Malların taşınma yönü
ANATOLIA
Burkhumid
Zalpa
Boğazköy
Kültepe
Alişar Hüyük
Kanesh
Khuramma
Wakhshushana
Purushaddum
L. Tuz
copper
gold
silver
silver
L. Van
L. Urmia
Shusharra
tin
Zagros Mts
PERSIA
copper
Chagar Bazar
Tell Taya
Ekallatum
Arrapkha
Nuzi
Harran
Tell Brak
textiles
tin
Tell el Rimah
Ashur
MESOPOTAMIA
Urshu
Carchemish
Habuba
tin
timber, copper, silver, textiles
tin
textiles
Aleppo
Alalakh
Emar
timber
tin
lapis lazuli
Taurus Mts
Ebla
SYRIA
Mari
Eshnunna
Tell Harmal
Tuttul
Sippar
Babylon
Kish
Tell Wilaya
Adab
Susa
R. Tigris
copper
Ugarit
R. Orontes
Hamath
Qatna
Homs
Byblos
Cyprus
silver, lapis lazuli, timber
tin
Damascus
Abu Salabikh
Isin
Nippur
Lagash
SUMER
Uruk
Ur
Eridu
Larsa
R. Euphrates
copper, gold, silver, tin
Persian Gulf
Mediterranean Sea
LEVANT
Laish
Hazor
Megiddo
Jerusalem
Lachish
Dead Sea
Syrian Desert
EGYPT
gold, diorite, alabaster
copper, gold
SINAI
Gulf of Suez
Gulf of Aqaba
R. Nile

Arctic Ocean
SCANDINAVIA
seasonal coastal communities supported by fishing and sealing
KAZAKHSTAN
beginnings of mounted nomadic horse pastoralism and early metallurgy
STEPPE NOMADS
MONGOLIA
hunting, fishing and gathering seasonally replaced by spread of mounted nomadic pastoralism from west
Amur Valley
sedentary village communities engaged in salmon fishing and millet farming
TURKESTAN
walled cities and villages of irrigation farmers
ANATOLIA
developed bronze-using farming communities and incipient urbanization
Black Sea
Caspian Sea
Aral Sea
Lake Baikal
L. Balkhash
Syr Darya
Amu Darya
Takla Makan Gobi Desert
Mediterranean Sea
Persian Gulf
Red Sea
Arabian Sea
Bay of Bengal
South China Sea
Yellow Sea
Hindu Kush
Himalayas
Ranian Plateau
scattered cities supported by long-distance trade and irrigation agriculture
River Ganges
colonization of floodplain by small rice-farming villages
SYRIA
LEVANTINE
DESERT NOMADS
ARABIA
cities engaged in maritime trade with Mesopotamia and the Indus
EGYPT
INDIA
CHINA
TIBET
DECCAN
temporary hunting camps and cattle-herding pens replaced by permanent farming villages
INDO-CHINA
rice-farming villages with domestic animals and bronze tools and ornaments
Jericho
Tell Brak
Tepe Gawra
Habuba Kabira
Mari
Sippar
Babylon
Nippur
Ur
Eridu
Abu Salabikh
Tell Ugair
Tell Asmar
Khafaje
Kish
Shuruppak
Umma
Telloh
Lagash
Susa
Byblos
Ebla
Tarsus
Mersin
Çatal Hüyük
Alishar
Alaca Hüyük
Hattusas
Gaza
Sakkara
Giza
Heliopolis
Memphis
Abu Sir
Dahshur
Meidum
Hawara
El Lisht
Kahun
El Amarna
Abydos
Thebes
Valley of the Kings
Heracleopolis
Edfu
Elephantine
Buhen
R. Nile
Mohenjo-Daro
Kot Diji
Harappa
Rahman Dheri
Pirak
Aramgirpur
Rana Ghundai
Mehrgarh
Kalibangan
Nindowari
Amri
Chanhu-Daro
Balakot
Allahdino
Desalpur
Surkotada
Rangpur
Jobthal
Sutkagen Dor
R. Indus
R. Ganges
R. Godavari
R. Krishna
R. Mekong
R. Yangtze
Lianzhe
Gaocheng
Xinjiang
Tsaidam
Luoyang
Zhengzhou
Anyang
Sufutun
Huocan
Pailongcheng
Wucheng
MEDENİYETLERİN COĞRAFYASI
M.Ö. 4000-1000 Hayat tarzları
verimli topraklar
Hayvancılığa dayalı konar göçer obeklerin yaşama sahası
Erken medeniyetin yayılma sahası
Şehir
Gömme yeri (mezar)